

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої
освіти
на тему
«Роль прямих іноземних інвестицій у повоєнній відбудові
економіки регіонів України»

Виконала здобувачка вищої освіти
_ 2 _ курсу, групи МЕВ-22м(1,4)
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
_____ Коваленко Д.О.
« ____ » _____ 2024 р.

Керівник роботи
к.е.н., доцент
_____ Тетяна РЕШИТЬКО
« ____ » _____ 2024 р.

Рецензент _____

Центральноукраїнський національний технічний університет
 Факультет Економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин
 Рівень вищої освіти Магістр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 «_____» _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Коваленко Дарини Олександрівни
 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи:

Роль прямих іноземних інвестицій у повоєнній відбудові економіки регіонів України

2. Керівник роботи

Решитько Тетяна Володимирівна к.е.н., доцент
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою дослідження є визначення ролі прямих іноземних інвестицій у повоєнній відбудові економіки регіонів України.

Завдання: - узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності прямих іноземних інвестицій та їх значення для економіки; - проаналізувати теоретичні основи дослідження інвестиційних процесів на регіональному рівні; - систематизувати методи дослідження процесу прямого іноземного інвестування і обґрунтувати методику оцінки впливу ПІІ на економіку регіону; - визначити рівень забезпеченості регіонів України інвестиційними ресурсами; - проаналізувати структурні особливості ПІІ у регіонах України; - охарактеризувати ступінь диференціації регіонів України за рівнем інвестиційної привабливості; - визначити детермінанти прямого іноземного інвестування в економіку регіонів; - обґрунтувати пріоритетні види економічної діяльності для залучення ПІІ у період повоєнного відновлення економіки регіонів України.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	доц. Решитько Т.В.		
Розділ 2	доц. Решитько Т.В.		
Розділ 3	доц. Решитько Т.В.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження	01.06.2023-01.08.2023	
2	Розробка завдання на випускню кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	02.08.2023-15.08.2023	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	16.08.2023-03.09.2023	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	04.09.2023-06.10.2023	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	07.10.2023-23.10.2023	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	24.10.2023-11.11.2023	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	12.11.2023-30.11.2023	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення випускної кваліфікаційної роботи	01.12.2023-10.12.2023	
9	Отримання відгуку наукового керівника	11.12.2023-31.12.2023	
10	Перевірка на плагіат	01.01.2024-10.01.2024	
11	Зовнішнє рецензування роботи	11.01.2024-21.01.2024	
12	Захист випускної кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

«___» _____ 2023 року

Підпис керівника

_____ (прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

«___» _____ 2023 року

Підпис здобувача

Анотація

Роль прямих іноземних інвестицій у повоєнній відбудові економіки регіонів України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2024.

У роботі узагальнено теоретичні підходи до визначення сутності прямих іноземних інвестицій та їх значення для економіки. Проаналізовано теоретичні основи дослідження інвестиційних процесів на регіональному рівні. Систематизовано методи дослідження процесу прямого іноземного інвестування і обґрунтувати методiku оцінки впливу ПІІ на економіку регіону. Визначено рівень забезпеченості регіонів України інвестиційними ресурсами. Проаналізовано структурні особливості ПІІ у регіонах України. Оцінено ступінь диференціації регіонів України за рівнем інвестиційної привабливості. Визначено детермінанти прямого іноземного інвестування в економіку регіонів. Обґрунтовано пріоритетні види економічної діяльності для залучення ПІІ у період повоєнного відновлення економіки регіонів України.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, регіон, інвестиційна привабливість, економічне зростання, повоєнна відбудова

Anotation

The Role of Foreign Direct Investment in the Post-War Reconstruction of the Economy of Ukraine's Regions. – Manuscript.

Qualifying work on obtaining a higher education degree "Master" in the educational-professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University. - Kropyvnytskyi. - 2024.

The master's thesis summarizes theoretical approaches to determining the essence of foreign direct investments and their significance for the economy. The theoretical foundations of the research of investment processes at the regional level are analyzed. The methods of researching the process of direct foreign investment are systematized and the method of assessing the impact of FDI on the economy of the region is substantiated. The level of provision of the regions of Ukraine with investment resources has been determined. The structural features of FDI in the regions of Ukraine are analyzed. The degree of differentiation of the regions of Ukraine by the level of investment attractiveness was assessed. Determinants of direct foreign investment in the regional economy are determined. The priority types of economic activity for attracting FDI in the period of post-war recovery of the economy of the regions of Ukraine are substantiated.

Keywords: foreign direct investment, region, investment attractiveness, economic growth, post-war reconstruction

Зміст

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПІІ НА ЕКОНОМІКУ РЕГІОНУ	9
1.1. Сутність прямих іноземних інвестицій та їх значення для економіки	9
1.2. Теоретичні основи дослідження інвестиційних процесів на регіональному рівні	17
1.3. Методика дослідження ефектів залучення ПІІ для економіки регіону	25
Висновки до розділу.....	34
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ	36
2.1. Оцінка достатності інвестиційних ресурсів для економічного розвитку регіонів України	36
2.2. Структурні особливості прямого іноземного інвестування у регіонах України.....	45
2.3. Оцінка диференціації регіонів України за рівнем інвестиційної привабливості.....	53
Висновки до розділу.....	61
РОЗДІЛ 3. ЗНАЧЕННЯ ПІІ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ У ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	64
3.1. Детермінанти прямого іноземного інвестування в економіку регіонів: стан та значення для повоєнного розвитку	64
3.2. Напрями удосконалення галузевої структури ПІІ для забезпечення регіонального розвитку України після війни	73
Висновки до розділу.....	80
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми. Прямі іноземні інвестиції є найбільш бажаним видом інвестицій для всіх країн, тому що, окрім притоку фінансових і фізичних активів, вони сприяють передачі технологій, ноу-хау та сучасних методів управління, а також є важливою детермінантою економічного розвитку. В умовах глобалізації, інвестиції іноземних компаній стали джерелом поповнення внутрішніх капітальних ресурсів країн, що розвиваються, а для реструктуризації та розвитку економіки прямі іноземні інвестиції мають фундаментальне значення, оскільки їхнє надходження супроводжується передачею нових технологічних рішень, управлінських та організаційних інновацій. Прямі іноземні інвестиції сприяють підвищенню технологічного рівня та модернізації вітчизняних підприємств, що, своєю чергою, позитивно впливає на розвиток експорту та зміцнення позицій національних виробників на міжнародних ринках.

Прямі іноземні інвестиції відіграють особливу роль у розвитку країн з перехідною економікою, у тому числі й України, де недостатньо внутрішніх інвестиційних ресурсів. Іноземні підприємства, які тривалий час працюють в умовах ринкової економіки, з одного боку, прискорюють економічний розвиток країн, а з іншого – збільшують диспропорції між регіонами. Регіони України істотно відрізняються за рівнем економічного розвитку, наявністю промислового потенціалу та ефективністю його використання, чисельністю трудових ресурсів, ступенем забезпечення внутрішніми інвестиціями, галузевою структурою регіональної економіки. Відповідно, інвестиційна привабливість регіонів з точки зору іноземних інвесторів також є різною, що обумовлює відмінності між регіонами за обсягами накопичених прямих іноземних інвестицій.

В умовах війни інвестиційний клімат регіонів України істотно погіршився, про що свідчить відтік іноземного капіталу з більшості регіонів у перший рік повномасштабного вторгнення російських військ. У зв'язку з необхідністю відновлення економічного розвитку після завершення війни,

регіони України відчуватимуть значну потребу в інвестиційних ресурсах, зокрема й в іноземних. Тому, актуальним науковим завданням є дослідження процесу прямого іноземного інвестування та визначення ролі іноземного капіталу у забезпеченні економічного зростання регіонів України у довоєнний період та окреслення перспективних галузей економіки з точки зору найбільшого ефекту для економіки від залучених інвестиційних ресурсів.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є визначення ролі прямих іноземних інвестицій у повоєнній відбудові економіки регіонів України. Відповідно до мети поставлені наступні завдання дослідження:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності прямих іноземних інвестицій та їх значення для економіки;
- проаналізувати теоретичні основи дослідження інвестиційних процесів на регіональному рівні;
- систематизувати методи дослідження процесу прямого іноземного інвестування і обґрунтувати методику оцінки впливу ПІІ на економіку регіону;
- визначити рівень забезпеченості регіонів України інвестиційними ресурсами;
- проаналізувати структурні особливості ПІІ у регіонах України;
- охарактеризувати ступінь диференціації регіонів України за рівнем інвестиційної привабливості;
- визначити детермінанти прямого іноземного інвестування в економіку регіонів;
- обґрунтувати пріоритетні види економічної діяльності для залучення ПІІ у період повоєнного відновлення економіки регіонів України.

Об'єктом дослідження є прямі іноземні інвестиції в економіці України.

Предмет дослідження – оцінка ролі прямих іноземних інвестицій у повоєнній відбудові економіки регіонів України.

Теоретичною та методичною основою дослідження стали положення економічної теорії, теорії міжнародних відносин, теорії економічного зростання, теорій регіонального розвитку, теорії міжнародної

конкурентоспроможності, теорії монопольних переваг, теорії міжнародного життєвого циклу товару, теорії розміщення (локалізації) та еkleктичної парадигми Даннінга. Для виконання завдань дослідження використовувалися такі методи: дедукція та індукція (для визначення сутності прямих іноземних інвестицій та їх ролі у забезпеченні економічного зростання країн та регіонів), узагальнення та системний аналіз (для обґрунтування методики дослідження ролі ПІІ у розвитку регіонів); динамічний та структурний аналіз (для визначення загальних тенденцій зміни обсягів та структури ПІІ в економіці регіонів України); кластерний аналіз (для оцінки диференціації регіонів України за показниками інвестиційної привабливості); регресійного аналізу (для визначення впливу основних факторів інвестиційної привабливості на обсяг накопичених ПІІ в економіці регіонів України, для оцінки впливу обсягів ПІІ та їх галузевої структури на економічне зростання регіонів України).

Інформаційною базою роботи стали наукові публікації у вітчизняних та зарубіжних періодичних виданнях, монографії вітчизняних вчених з проблем залучення ПІІ в економіку України, аналітичні матеріали Національного банку України, дані офіційної статистики про обсяги та структуру капітальних інвестицій та ПІІ за видами економічної діяльності, що подаються Державною службою статистики України та Національним банком України.

Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів та загальних висновків. Основний зміст роботи викладений на 78 сторінках та містить 9 рисунків, 11 таблиць, 13 формул. Бібліографічний список включає 60 джерел та викладений на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПІІ НА ЕКОНОМІКУ РЕГІОНУ

1.1. Сутність прямих іноземних інвестицій та їх значення для економіки

Динамічне зростання розмірів міжнародних потоків капіталу, яке спостерігається у світовій економіці наприкінці минулого століття, є результатом змін, що відбулися в цей період у двох сферах: регулятивній та технологічній. По-перше, уряди багатьох країн скасували або суттєво обмежили контроль над притоком і відтоком капіталу за кордон. По-друге, розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій дозволив скористатися потенційними можливостями, які надає лібералізація міжнародних переказів капіталу. По-третє, у відповідь на зміни в регуляторній та технологічній сферах з'явилися нові фінансові інструменти, які полегшили інвесторам управління активами та використати відмінності між країнами щодо рівня ризику та прибутковості інвестицій. В результаті всіх цих процесів відбулося стрімке зростання іноземних інвестицій.

Існує багато визначень прямих іноземних інвестицій (ПІІ), але найбільш детальним є визначення Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Експерти ОЕСР визначають прямі іноземні інвестиції як «інвестиції з довгостроковими відносинами між прямим інвестором та суб'єктом господарювання в іншій країні. Завдяки досягненню своєї мети - отримання довгострокової вигоди - прямий інвестор виявляє тривалий інтерес до підприємства прямого інвестування, що працює в іншій країні, контролює його діяльність і здійснює вирішальний вплив на його управління. Тому він є активним стратегічним інвестором і діє як підприємець. Передбачається, що для цього потрібно 10% або більше звичайних акцій або акцій з правом голосу, залежно від ступеня їх поділу серед власників» [1]. У деяких ситуаціях допускається гнучке трактування нижньої межі. Прямий інвестор є як

власником суми своїх інвестицій, так і розпорядником усіх активів даного економічного суб'єкта [2].

Загалом, ПІІ – це порядок дій, за допомогою якого резиденти або компанії однієї країни походження (іноді її називають «країною походження») набувають права власності на активи з метою контролю виробництва, розподілу та іншої діяльності компанії в іншій країні. країна, тобто приймаюча країна (іноді її називають «іноземною країною»). З економічного погляду ПІІ – це механізм передачі ресурсів, включаючи фінансовий капітал, а також технології та людські ресурси, через національні кордони, зберігаючи їх під контролем материнської компанії. Визначення ПІІ набуває різного значення залежно від того, з точки зору іноземного інвестора чи приймаючої країни. Однак, як зазначає І. Муса, «є щось спільне в обох перспективах: а) існує контроль через значне володіння акціонерним капіталом; б) відбувається переміщення частини активів компанії, виробництва або продажів до країни перебування» [3].

Сучасні тенденції ПІІ практично не змінили усталені визначення ПІІ. Наприклад, Т. Моран висловлює думку, що ПІІ мають місце, «коли корпорація в одній країні відкриває бізнес в іншій країні шляхом створення нової філії, що повністю їй належить, або придбання місцевої компанії, або створення спільного підприємства в країні перебування» [4]. Основними критеріями при розгляді інвестиції як прямої іноземної інвестиції є право участі іноземних організацій у контролі над підприємством та право власності на інвестовані кошти. Таким чином, право участі в контролі над підприємством є основною характеристикою, яка відрізняє іноземні портфельні інвестиції (ПІІ) від прямих іноземних інвестицій (ПІІ).

Міжнародний валютний фонд (МВФ) розглядає інвестицію як ПІІ, якщо вартість інвестиції становить не менше 10% від загальної вартості активів підприємства або мінімум 10% звичайних акцій [5, с. 176].

Участь не менше 10% вважається достатньою для забезпечення участі іноземного інвестора в контролі підприємства. Однак більшість авторів

вважають, що принаймні 25% іноземних інвестицій розглядається як мінімум для того, щоб забезпечити іноземним інвесторам реалістичну та ефективну участь в організаційному контролі компанії. Таким чином, основними характеристиками прямих іноземних інвестицій є такі: іноземний інвестор має право контролювати організацію; іноземний інвестор має право отримувати прибуток або брати участь у прибутку, отриманому організацією, залежно від рівня інвестицій.

У випадку портфельних інвестицій інвестор не має права контролю (тому вважається інвестиційним рантьє), тоді як у прямих іноземних інвестиціях інвестор має право контролювати компанії та брати участь у процесі прийняття рішень. Таким чином, це пов'язано з активною роллю інвесторів у загальній діяльності компанії. Ці інвестиції розглядаються як підприємницькі заходи. Коли мова йде про іноземних непрямих інвесторів, інвестиції здійснюються переважно у формі фінансового капіталу за межами рідної країни, тоді як у разі прямих іноземних інвестицій інвестор вкладає кошти у виробничі фактори (фінансовий капітал, технології, робочу силу та ноу-хау) за межами країни базування [6].

Формулюючи синтетичне визначення на основі підходу, представленого вище, прямі іноземні інвестиції окреслимо як довгострокову інвестицію, здійснену підприємством або особою з однієї країни в підприємство іншої країни з наміром здійснювати над ним контроль і отримувати від цього прибуток. Сутність ПІІ полягає в передачі не тільки капіталу, а й трудових і технологічних, маркетингових і організаційних знань.

У літературі є багато теоретичних пояснень детермінант потоків капіталу між країнами. До найпопулярніших теорій, що пояснюють потік капіталу у формі прямих іноземних інвестицій до «приймаючої» країни, відносяться: теорія монопольних переваг, теорія міжнародного життєвого циклу товару, теорія розташування, еkleктична теорія міжнародного виробництва.

Теорія монопольних переваг припускає, що підприємства готові нести додаткові витрати, пов'язані з відкриттям бізнесу за кордоном, якщо вони

таким чином більш ефективно використовують свої активи. Підприємство, яке здійснює прямі інвестиції за кордоном, повинно не тільки мати у своєму розпорядженні великий капітал, але й мати перевагу перед існуючими або потенційними підприємцями в країні-інвесторі в сферах, пов'язаних з некласичними факторами виробництва (наприклад, технологічні та маркетингові знання).

Міжнародна теорія життєвого циклу товару передбачає, що життєвий цикл товару складається з трьох фаз. На першій, так званій фазі інноваційного продукту, продукт, вироблений компанією, піддається постійним технологічним і операційним модифікаціям і виробляється в невеликих кількостях для ринку високорозвиненої країни, де компанія розташувала своє виробництво. Наприкінці цієї фази починається невеликий експорт у країни з таким же високим економічним рівнем. Друга фаза - фаза зрілого продукту, на якій виробник прагне досягти ефекту масштабу шляхом розширення виробництва, скорочення витрат і зниження цін, що супроводжується зростанням попиту. Виробництво в рідній країні скорочується, і компанія створює філії в економічно розвинутих країнах шляхом прямих інвестицій. На третій фазі продукт повністю стандартизований (фаза стандартизованого продукту). Компанія змушена розміщувати виробництво в країнах, що розвиваються, де ціни на фактори виробництва нижчі.

Теорія розміщення (локалізації) базується головним чином на неокласичній теорії зовнішньої торгівлі. Однак вона не бере до уваги припущення про досконалу конкуренцію та визначає детермінанти, що впливають на вибір місця для прямих іноземних інвестицій. У теорії розміщення здійснення ПІІ залежить від конкурентних переваг країни (регіону), які позитивно впливають на процеси розвитку підприємств. Конкурентні переваги, зумовлені місцем розташування, називають перевагами (факторами) розташування [7, с. 52].

Базуючись на існуючих теоріях ПІІ, можна пояснити, що рішення інвесторів інвестувати в економіку іншої країни залежать від переваг власності

підприємств і вигод від їх інтерналізації, тоді як вибір географічного розташування визначається чинниками, що впливають на середовище підприємства в приймаючій країні.

Теорією, яка враховує взаємозв'язок усіх детермінант прямих іноземних інвестицій (зовнішніх і внутрішніх), є еkleктична парадигма OLI Даннінга. Теорія OLI (власність, локалізація, інтерналізація) пояснює залучення ПІІ як результат трьох умов: компанія має переваги власності (олігополістичні переваги), наявність сприятливих факторів розташування, наявність більших переваг для компанії від інтерналізації, ніж від екстерналізації його діяльності [8].

З точки зору іноземних інвесторів, які розглядають можливість виходу на нові національні чи місцеві ринки або збільшення свого наявного внеску, вчені виділяють сприятливі та несприятливі фактори, які мають ключовий вплив на успіх іноземних інвестицій у приймаючій країні.

Переваги інвестування за кордоном включають: нижчі витрати на заробітну плату за кордоном, ніж вдома, присутність на зовнішньому ринку, довгострокове підвищення конкурентоспроможності, отримання нових ринків, усунення валютного ризику, часто дешевша сировина, нижчі транспортні витрати до одержувачів, податкові пільги в країні інвестицій, усунення проблем, пов'язаних з імпортом товарів, дешевим реімпортом [9, с. 234].

Несприятливі наслідки здійснення прямих інвестицій включають, серед іншого: обмеження, за деяких обставин, переказу прибутків, політичний ризик, наприклад, загроза експропріації, можлива дискримінація, якщо підприємство стає конкурентоспроможним із власним виробництвом країни інвестування, іноді застосовується умова міноритарної частки, що може призвести до збентеження діяльності інвестора, а в деяких ситуаціях і до втрати робочих місць у країні [9, с. 234-235].

Наведені переваги та недоліки дозволяють визначити чотири групи мотивів інвестування за кордон: мотив продажу (завоювання нових або збереження існуючих ринків), мотив постачання (більш надійне постачання

сировини), мотив зниження витрат (дешевша робоча сила), мотив захисту навколишнього середовища (нижчі екологічні вимоги в країні інвестиції).

Загалом, у літературі визнається, що ПІІ відіграють важливу роль у процесах економічного розвитку приймаючих економік через кілька каналів, які виходять далеко за межі збільшення місцевого фінансового та фізичного капіталу. У неокласичних моделях зростання це означає, що місцеві економіки переходять на більш високий шлях зростання, але темпи зростання залишаються постійними в довгостроковій перспективі. Натомість у моделях ендогенного зростання вплив ПІІ може бути більш релевантним через наявність непрямих ефектів, які можуть потенційно впливати на всі змінні, включені у виробничу функцію. Фондовіддача покращується завдяки збільшенню оснащення обладнанням, а також кількості та різноманітності проміжних продуктів; підвищується продуктивність праці завдяки отриманню знань і управлінських методів з-за кордону; загальна продуктивність факторів може покращитися завдяки передачі нових технологій [10]. Отже, темпи зростання можуть постійно збільшуватися, покращуючи таким чином перспективи розвитку в довгостроковій перспективі.

У літературі існують різні позиції щодо оцінки важливості ПІІ для економіки приймаючої країни. Це питання викликає багато суперечок і дискусій в науковому середовищі. Загалом ПІІ вважаються надзвичайно вигідними для країн, які продовжують процес системної трансформації, оскільки перехідні економіки стикаються з багатьма перешкодами, зокрема, відсутністю капіталу. Прямі іноземні інвестиції, які є зовнішнім джерелом інвестицій, допомагають вирішити цю проблему. Деякі економісти також висловлюють сумніви щодо їх фактичного впливу на створення сталого економічного зростання, інтелектуальний потенціал приймаючої країни або їх роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку [11]. Проте світовий досвід дозволяє зробити висновок, що серед ефектів, які генерують ПІІ, переважають позитивні ефекти (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Потенційні позитивні ефекти та негативні наслідки ПІІ в приймаючій країні

Потенційні позитивні ефекти ПІІ	Потенційні негативні наслідки ПІІ
<i>Рівень підприємства</i>	
- розвиток і розширення виробництва, - підвищення продуктивності праці, - доступ до інвестиційного капіталу, - доступ до глобальних мереж продажів і розподілу, - трансфер західних технологій і ноу-хау, - покращення конкурентоспроможності, - збільшення фінансування НДДКР	- звільнення робочої сили, - деінвестування та скорочення виробництва, - передача НДДКР за кордон
<i>Національна та регіональна економіка</i>	
- збереження існуючих і створення нових робочих місць, - підвищена заробітна плата, - зростання реального доходу, - збільшення податкової бази, - зростання обсягів експорту, - професійне навчання, - надання соціальних послуг місцевим громадам, вплив на місцеву та регіональну економіку, - збільшення можливостей для місцевих компаній постачати продукцію іноземним компаніям	- залежність від іноземного капіталу, - зовнішнє управління місцевими економіками, - знищення місцевих фірм, нездатних конкурувати з підприємствами з ПІІ, які підтримуються державними інвестиційними стимулами та отримують вигоду від трансфертного ціноутворення, - декваліфікація, - регіональна спеціалізація на малокваліфікованому, трудомісткому виробництві, - розвиток «подвійної економіки», - нестабільність західних інвестицій

Джерело: [12]

Вплив прямих іноземних інвестицій на економіку приймаючих країн багатогранний у різних сферах і набагато глибший, ніж спричинений лише припливом капіталу. Вплив припливу ПІІ на ринок праці особливо важливий для приймаючої країни. Транснаціональні корпорації та прямі іноземні інвестиції, які вони здійснюють, відіграють важливу роль у формуванні ситуації на ринку праці приймаючої країни шляхом створення робочих місць та підвищення кваліфікації робочої сили. Вплив ПІІ на ринок праці приймаючої країни не зрозумілий, це прямий і непрямий вплив. Тому в літературі з цього питання розрізняють первинні та вторинні ефекти впливу ПІІ на ринок праці приймаючої країни [13]. Як первинні, так і вторинні ефекти можуть мати позитивний і негативний вплив на цей ринок. Цей вплив зазвичай аналізують у трьох напрямках: кількісному, якісному та локальному [14, с. 84-85].

Серед кількісних первинних і вторинних ефектів припливу капіталу від прямих іноземних інвестицій на ринок приймаючої країни вчені виділяють важливий позитивний ефект - створення робочих місць (в основному це стосується інвестицій з нуля, які збільшують чистий капітал) у сфері високих технологій і сучасних послуг. Цей ефект значною мірою залежить від галузі та галузевої структури прямих іноземних інвестицій [15, с. 55].

Досвід країн ЄС показує, що значні обсяги ПІІ з Німеччини та Австрії в Східну, Центральну та Південно-Східну Європу сприяли економічному зростанню та зайнятості, зменшенню бідності та соціальної нерівності на початку 1990-х років. Такі висновки підтверджуються результатами дослідження впливу прямих іноземних інвестицій на економіку 17-ти країн Центральної, Східної та Південно-Східної Європи (Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина, Словенія, Естонія, Латвія, Литва, Болгарія, Хорватія, Румунія, Албанія, Боснія і Герцеговина, Косово, Чорногорія, Північна Македонія та Сербія) у період з 1993 по 2020 рік [16].

Вплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на економічне зростання залежить від рівня доходів і якості інституційного середовища. Баїашвілі Т. і Гаттіні Л. дослідили ці зв'язки на основі даних для 111 країн, починаючи з 1980 року. В результаті дослідження вчені виявили, що вигоди від ПІІ не накопичуються механічно та рівномірно між країнами. Натомість між рівнем доходу країни та розміром впливу ПІІ на зростання існує зв'язок у формі перевернутої U. Для країн із середнім рівнем доходу ефект є більшим, ніж для країн з низьким доходом, але позитивний ефект зменшується для країн із високим доходом [17].

Досліджуючи вплив ПІІ на економічне зростання в країнах Південної Америки, вчені виявили довгостроковий позитивний зв'язок між ПІІ та зростанням у регіоні за період 1980–2015 рр. [18]. Перевірка взаємозв'язку макроекономічних показників і чистих надходжень ПІІ для стимулювання економічного зростання у вибірці європейських країн, що розвиваються, і підвибірці країн Вишеградської групи за період 1997-2017 рр. показала, що

більші чисті надходження ПІІ є важливим фактором економічного зростання на рівні загальної вибірки та в країнах Вишеградської групи [19].

Отже, прямі іноземні інвестиції є рушієм економічного зростання, їх надходження сприяє підвищенню продуктивності шляхом надання необхідних фінансових ресурсів, кращих технологій та управлінських навичок приймаючим країнам. ПІІ, як правило, спрямовуються в ті виробничі сектори та ключові інфраструктурні об'єкти, які мають фактичні та потенційними порівняльні переваги. ПІІ збільшують темпи технічного прогресу в приймаючій країні через ефект розповсюдження знань, який часто називають зовнішніми ефектами або переливом ефективності, від більш просунутих технологій і методів управління, які використовують іноземні фірми. Цей вплив ПІІ на економічне зростання залежить від рівня технологічного прогресу приймаючої економіки, економічної стабільності, державної інвестиційної політики, ступеня відкритості та кількості людського капіталу.

1.2. Теоретичні основи дослідження інвестиційних процесів на регіональному рівні

Іноземні інвестиції сприймаються як один із найважливіших факторів інновацій, зростання та модернізації регіональної економіки. Надходження ПІІ сприяє передачі сучасних технологій і покращує ситуацію на локальному ринку. Особливу роль відіграють іноземні інвестиції у випадку, коли нестача внутрішніх фінансових ресурсів унеможлиблює інвестування в проекти розвитку території. Залучення іноземного капіталу, особливо у формі «greenfield», створює передумови для скорочення розриву між інвестиційними та інноваційними можливостями, модернізації та підвищення конкурентоспроможності регіону.

Теорії регіонального розвитку, які зосереджені на дослідженні процесів розвитку в регіональному масштабі, можна поділити на дві основні групи: перші ототожнюються з класичною економічною теорією, другі - з кейнсіанською теорією [20, с. 112]. На думку прихильників класичної

економіки, причиною диспропорцій у регіональному розвитку країни є економічна політика держави. Держава орієнтується на відомчий та галузевий, а не територіальний розвиток, що спричиняє негативні явища, наприклад, уніфікацію простору, особливо в економічній сфері. У регіональному економічному розвитку формуються центр і периферія. У центрі відбувається накопичення економічних явищ, що підтверджується теорією розміщення. Тому є сфери, які домінують над іншими за концентрацією вигод від економічного зростання [21]. Факторами, що сприяють розвитку регіонів, можуть бути надання державою більшої автономії та підтримка регіонального розвитку. У свою чергу, кейнсіанський напрям вбачає дисбаланс регіонального розвитку в недосконалості ринкового механізму. Це пов'язано з тим, що існуючі диспропорції у рівні регіонального розвитку за дії ринкового механізму не тільки не усуваються, а навіть поглиблюються. Відповідно до теорії Кейнса, одним із найважливіших факторів розвитку економіки, в тому числі з регіональної точки зору, є інвестиції, реалізація яких дає специфічні економічні ефекти [22].

Проблеми географічної концентрації прямих іноземних інвестицій також вивчаються у теорії розміщення, яка базується на твердженні, що рішення про здійснення прямих іноземних інвестицій визначається насамперед факторами розміщення, які мають місце в приймаючій країні, після порівняння їх із типовими умовами у цьому відношенні для країни інвестора. Щоб виробництво здійснювалося за кордоном, приймаюча країна повинна мати значну перевагу над країною походження інвестицій з точки зору факторів розташування. Враховуються переваги розташування: економічні (якість і ціни ресурсів, інфраструктура та комунікаційна доступність, технології, ринок постачання та збуту, інвестиційний клімат), соціально-культурні (включаючи психологічну та соціологічну віддаленість та мовний бар'єр), правові та політичні, географічні і пов'язані з економічною політикою, що проводиться, в тому числі принципами діяльності суб'єктів з іноземним капіталом [23].

Конкурентоспроможність регіону можна виміряти рівнем інвестованого іноземного капіталу та обсягом витрат іноземного інвестора на НДДКР. Діяльність підприємств з іноземними інвестиціями прямо чи опосередковано сприяє поширенню або створенню інновацій. Це стосується насамперед ситуацій, коли інвестиції надходять із країни з вищим рівнем соціально-економічного розвитку.

Для аналізу взаємозв'язку економічних інновацій та прямих іноземних інвестицій можна використати тези, сформульовані М. Портером. Вчений запропонував динамічну модель конкуренції, за якої країна може перетворити недоліки на конкурентні переваги. Конкурентоспроможність національної економіки є насамперед результатом здатності окремих суб'єктів, особливо підприємств, створювати інновації та удосконалювати технології виробництва продукції, впроваджувати нові методи і нові способи діяльності, підвищувати ефективність використання ресурсів для виробництва цінних товарів і послуг [24, с. 14]. Як показано на рисунку 1.1, вплив прямих іноземних інвестицій може стосуватися: виробничих факторів, стратегії компанії та конкуренції, умов попиту та суміжних і допоміжних галузей, тобто чотирьох елементів, що створюють діамант Портера конкурентних переваг.

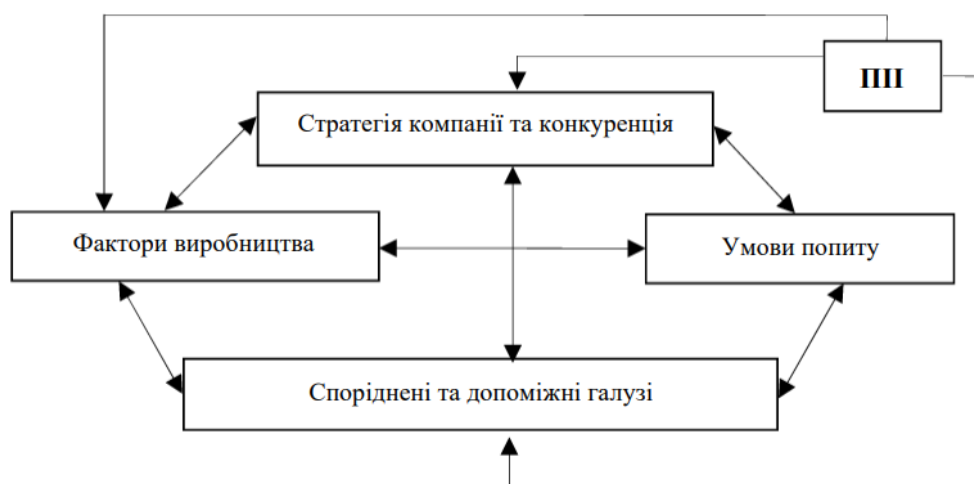

Рис. 1.1. Вплив ПІІ на економіку приймаючої країни

Джерело: [25, с. 350]

У науковій літературі детермінанти притоку прямих іноземних інвестицій називають перевагами локалізації (розташування), які визначають вибір інвестором місця вкладення капіталу. Їх якість визначає рівень інвестиційного ризику та інвестиційну привабливість даної країни або регіону. Крім того, деякі детермінанти припливу ПІІ також є факторами міжнародної конкурентоспроможності регіональної економіки. Таким чином, інвестиційна привабливість і конкурентоспроможність економіки взаємопов'язані і впливають на тип ПІІ, що надходять у певну економіку. Це пов'язано з тим, що в результаті економічного розвитку змінюється рівень і характер конкурентоспроможності національної економіки, а країни різного рівня економічного розвитку залучають різні види іноземних інвестицій. Наприклад, у країнах, що розвиваються, є ПІІ, які орієнтовані на наявність дешевших факторів виробництва, а з часом з'являються ПІІ, умовою здійснення яких є їхня ефективність на основі дешевшої та відносно продуктивнішої робочої сили.

Однак у найбільш розвинутих країнах домінують ПІІ, які спрямовані в стратегічні активи, особливо ті, що базуються на знаннях. Навіть у випадку переваг розташування, які здаються незалежними від економічного рівня країни, таких як чисельність населення певної країни чи регіону (потенційний попит), такий зв'язок часто є непрямим. Потенційний попит може перетворитися на реальний лише тоді, коли громадяни даної країни досягнуть належного рівня купівельної спроможності. Тому знання про переваги розташування, які визначають вибір тієї чи іншої країни іноземними інвесторами, є необхідними в процесі створення та модифікації політики залучення ПІІ [9, с. 236].

Зазвичай ПІІ зосереджуються в найбагатшій частині країни, де зарплати вищі, також тому, що там інвестор може знайти кращу інфраструктуру та легшу логістичну доступність з-за кордону. Ці емпіричні дані послаблюють зв'язок між ПІІ та низькою заробітною платою. Приплив прямих іноземних інвестицій збільшується разом із привабливістю регіону, завдяки таким факторам у різних

пропорціях залежно від галузі: значний обсяг ВВП і ринковий потенціал - передові ноу-хау, кваліфікована робоча сила, низька вартість робочої сили, низький рівень оподаткування, нижчий захист навколишнього середовища - високий тарифний захист, сприятливі закони та громадянські стимули, територіальний маркетинг [26].

Іноземні інвестиції є одним із найважливіших факторів економічного розвитку регіону, оскільки, крім переміщення капіталу, відбувається передача технологій, ноу-хау та методів управління. В результаті припливу іноземного капіталу та потреби місцевих і іноземних підприємств конкурувати, внутрішні ресурси та їх продуктивність можуть покращитися. Імітація вітчизняними підприємствами нових рішень, запроваджених іноземними суб'єктами, може сприяти покращенню конкурентної позиції регіону та всієї країни загалом, як показано на рисунку 1.2. Найважливіші ефекти від припливу іноземних інвестицій для країни-одержувача інвестицій включають: доповнення національних ресурсів та навичок, запровадження нових методів управління, стимулювання підприємництва та участь суб'єктів з іноземним капіталом у створенні національного ВВП.

Рис. 1.2. Механізм впливу ПІІ на економіку регіону
Джерело: [20]

Очікування регіонів щодо ймовірних ефектів від надходження ПП можуть ґрунтуватися на їхніх потребах у: поповненні дефіциту капіталу внаслідок недостатніх внутрішніх заощаджень; технологічній модернізації економіки регіону, поширенні інноваційних методів організації та управління; підвищенні конкурентоспроможності в наднаціональному масштабі, що проявляється зокрема у збільшенні експортного потенціалу; зменшенні безробіття шляхом формування попиту на ринку праці; інтенсифікації економіки, в т. ч. через вплив підприємств, підтримуваних іноземним капіталом, що є вигідним для місцевих суб'єктів [27].

Трансфер технологій і впровадження інновацій є найважливішими перевагами для регіонів, які отримують іноземні інвестиції. Вони особливо цінні в слаборозвинених регіонах країнах, що перебувають у процесі трансформації. Регіони цих країн потребують нових концепцій економічної політики, які завдяки використанню науково-технічних досягнень модернізують економіку та покращують конкурентні позиції на міжнародних ринках. На жаль, для розвитку технологій потрібні значні фінансові ресурси, які не можуть собі дозволити слаборозвинені країни. Вирішенням цієї проблеми є іноземні інвестиції, які заповнюють цю прогалину в слаборозвинутих економіках [28].

Ефект «навчання», який створюється присутністю іноземних суб'єктів господарювання в економічному середовищі регіону, економічне управління трудовим фактором, висока ефективність – це цінності, які опосередковано відповідають на питання про роль іноземного капіталу в дифузії технічного прогресу та модернізації промисловості регіону. Згідно з теорією ендогенного зростання, існує прямий зв'язок між ступенем впровадження технологічних рішень, що використовуються в провідних країнах, і прискоренням зростання економіки, в якій розміщений капітал [29, с. 278].

Іноземний капітал у формі ПП значною мірою сприяє реструктуризації економіки приймаючої країни (регіону), і, зокрема, здійсненню процесів приватизації. Наприклад, від самого початку процесу трансформації польської

економіки іноземні інвестори брали значну участь у приватизації підприємств, а у більшості приватизованих підприємств, які отримали іноземний капітал, суттєво покращився економічний стан і зміцнився потенціал розвитку [30, с. 225].

Рішення про розміщення іноземного капіталу в даній країні завжди продиктовано макроекономічними факторами, пов'язаними зі станом і умовами приймаючої країни, але на більш пізньому етапі їхнє розміщення визначається регіональними факторами. Серед них, крім транспортної інфраструктури та ринків збуту, є інтелектуальний капітал, людський капітал, соціальний капітал, інституційне середовище, а також капітал розвитку та структурний капітал. Іноземний капітал особливо чутливий до економічної, соціальної та політичної стабільності в країні або регіоні, що запрошує. Створення стабільних умов для функціонування зовнішнього капіталу є важливим фактором переговорів для отримання відносно кращих вигод для економіки.

З точки зору інвестора, вагомість факторів локалізації також важливі. Вони відрізняються в різних країнах, регіонах і навіть містах. Основним критерієм, що визначає переваги конкретного місця розташування, є комплексна оцінка, яку важко здійснити саме тому, що вона містить вимірювані та невимірні фактори. До них належать: цінність наявних екологічних ресурсів, тобто вартість усіх умов, які регіон пропонує інвестору для його діяльності; значення просторових факторів (ландшафт та розмір території, транспортна доступність, відстань до потенційних ринків); значення соціальних і культурних факторів спільноти, що проживає на конкретній території; значення політичних факторів, наприклад, обсяг повноважень органів місцевого самоврядування, інвестиційний клімат, створений органами місцевого самоврядування, якість обслуговування інвесторів, ступінь прийняття влади суспільством; значення правових та адміністративних факторів, які певною мірою пов'язані з політичними факторами; значення економічних факторів, що є результатом економічного та соціального розвитку; значення техніко-технологічних факторів [31].

Отже, прямі іноземні інвестиції, з одного боку, є важливим елементом регіонального розвитку. З іншого боку, щоб стимулювати іноземні підприємства до розміщення інвестицій у найменш розвинених регіонах, необхідно підвищити їх привабливість з точки зору потреб інвестора. Важлива роль іноземних інвестицій пояснюється тим, що вони не обмежуються лише створенням нових робочих місць і збільшенням наявного особистого доходу зайнятих працівників. Поширення знань і технологій, пов'язане з розміщенням сучасного підприємства в регіоні з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, є не менш важливим. Незважаючи на те, що саме найменш розвинені регіони потенційно пропонують найбільші вигоди для інвесторів, бар'єри для інвестицій часто настільки великі, що в кінцевому підсумку ПІІ надходять у більш розвинені регіони. У такій ситуації ПІІ сприяють збільшенню диспропорцій розвитку, а не зменшують їх.

Таким чином, загалом позитивна оцінка впливу ПІІ на економіку приймаючої країни може супроводжуватися несприятливим поглибленням відмінностей між окремими регіонами щодо рівня економічного розвитку. Це результат регіональних диспропорцій, що історично сформувалися та закріпилися в постсоціалістичних країнах. Інші причини такого стану справ включають відносно низьку мобільність капіталу, яка є результатом пропозиції та тенденції до інвестування в окремих регіонах. Практика показує, що капітал найчастіше перетікає в економічно найсильніші регіони, що поглиблює просторові диспропорції в розвитку [32, с. 788].

Безперечно, прямі іноземні інвестиції є рушійною силою розвитку регіонів, оскільки вони впроваджують сучасні технології та створюють нові робочі місця, сприяють підвищенню ефективності та продуктивності економіки. Водночас, такий важливий для розвитку регіону іноземний капітал оминає регіони з нерозвиненою інфраструктурою та високим рівнем безробіття, що поглиблює існуючі диспропорції. Вплив іноземних інвестицій на регіональну економіку залежить від особливостей території, де вони розташовані, і типу інвестора, але при цьому вплив може бути як позитивним,

так і негативним, прямим або непрямим. Проте, зазвичай вважається, що переваги ПІІ переважають негативні аспекти та є позитивним імпульсом для економіки, в якій вони розташовані.

Присутність іноземних інвесторів позитивно впливає на місцеву та регіональну економіку, де безпосередньо формується інвестиційний клімат. Проте, іноземний капітал потребує сприятливих умов ведення бізнесу і розвиненої інфраструктури, тому місцеві органи влади вживають заходів щодо покращення логістики, транспортних сполучень та телекомунікаційних мереж. Функціонування підприємств з іноземними інвестиціями забезпечує додаткові надходження до державного та місцевих бюджетів, що своєю чергою збільшує інвестиційні ресурси держави для розвитку місцевих громад. Приплив прямих іноземних інвестицій сприяє створенню робочих місць, передачі технологій, підвищенню рівня соціально-економічного розвитку регіонів.

1.3. Методика дослідження ефектів залучення ПІІ для економіки регіону

Прямі іноземні інвестиції вважаються особливо бажаною формою припливу капіталу через їх меншу волатильність і передбачуваний позитивний ефект поширення. Відповідно до ендогенних теорій зростання, потоки іноземного капіталу повинні сприяти вищим темпам зростання через побічний вплив на приймаючу країну. Проте у багатьох дослідженнях зроблено висновок, що надходження ПІІ не обов'язково призводять до збільшення темпів зростання ВВП, макроекономічної стабільності, збільшення зайнятості та експортної орієнтації приймаючої країни.

У науковій літературі стверджується, що позитивний ефект від надходження ПІІ може бути досягнутий лише на основі виконання початкових критеріїв щодо розвитку інституційної та економічної інфраструктури. Загально відомим є факт, що інституції є здебільшого ендогенними змінними, а їх зміна залежить від сукупності інших факторів розвитку країн, а різні інституційні можливості можуть призвести до подібних економічних

результатів. Країни з високим рівнем економічного розвитку переважно мають більш розвинені інститути порівняно з країнами, що розвиваються. ПІ найбільше впливають на продуктивність і, отже, на побічний ефект у найбільш технологічно розвинених країнах ЄС, які також є країнами з високим рівнем доходу [33]. Навіть в Європейському Союзі, де до всіх країн застосовується єдина концептуальна модель інтеграції, заснована на фінансовій відкритості та підкресленій важливості потоків капіталу, спостерігаються асиметричні моделі зростання (моделі, орієнтовані на експорт і попит), які визначають галузеву структуру припливу капіталу в країни Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). Всупереч очікуванням, приплив капіталу, включаючи ПІ, не може автоматично змінити структуру економіки та моделі її зростання. Навпаки, ПІ визначають структурні рамки процесу інтеграції.

У зв'язку з цим актуальною науковою проблемою є розробка такої методології дослідження сумарного ефекту надходження іноземних інвестицій в економіку приймаючої країни, яка б забезпечила найбільш повне врахування усіх чинників, що характеризують як достатність інвестицій для економіки, так і ефективність використання іноземного капіталу з точки зору економічного розвитку регіону.

У літературі на цю тему існують принаймні дві різні концепції щодо оцінки важливості іноземних інвестицій для економічного зростання країни, яка отримує інвестиції [34]. Перший підхід – це економетричний аналіз, який пов'язує зміни в надходженні іноземних інвестицій у часі з різними показниками рівня економічного розвитку, такими як обсяг ВВП на душу населення, рівень освіти в суспільстві або зміни реального доходу. Однак ця методологія має численні обмеження, основна складність її застосування на практиці виникає через взаємозалежність іноземних інвестицій та зростання національного доходу – висока динаміка ВВП приваблює приплив інвестицій, тоді як іноземні інвестиції безпосередньо та опосередковано сприяти зростанню ВВП [11].

У багатьох теоретичних та емпіричних роботах, що досліджують важливість іноземних інвестицій для економічного зростання, припускається, що розмір притоку капіталу є однією зі змінних, що пояснює тенденції зміни ВВП. Однак економетричний аналіз дає різні результати для різних країн. Деякі роботи підтверджують позитивний вплив іноземних інвестицій від рівня економічного зростання в країні-реципієнті. Наприклад, Рейсен Г. та Сото М. проаналізували вплив притоку короткострокового та довгострокового капіталу на економічне зростання для групи з 44 країн, що розвиваються, у 1986–1997 рр. та підтвердили, що існує позитивна кореляція між надходженням іноземних інвестицій та зростанням національного доходу, причому відносно більше значення мають ПІІ, які характеризуються більшою стабільністю, ніж портфельні інвестиції [35]. Позитивний вплив прямих інвестицій на економічне зростання також підтверджується результатами економетричних моделей, розрахованих різними авторами.

Аналізуючи системні детермінанти та трансмісійні механізми галузевої структури надходжень ПІІ на вибірці 10 країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) за період 1995–2019 рр., Печарич М., Кусанович Т., Яковац П. виявили, що форми прямих іноземних інвестицій мають різний вплив на зростання та розвиток країн. Вчені використали панельну регресію для дослідження взаємозв'язку між показниками галузевої структури ПІІ (надходження інвестицій у виробничий сектор та сектор послуг) і темпами зростання реального ВВП у країнах ЦСЄ. В результаті дослідження було виявлено, що у випадку припливу ПІІ в сектор послуг існує непомітний вплив інвестицій на темпи зростання ВВП, тоді як у випадку інвестицій у виробничий сектор цей ефект є позитивним [36].

Петраку М., Бруно Р. та Фелпс Н. досліджували такі детермінанти регіонального зростання в країнах ЄС у 2005–2017 рр., як наявність підприємств з іноземними інвестиціями та фінансовий розвиток регіону. Ці фактори були включені в якості пояснювальних змінних економічного зростання в розширену модель бета-конвергенції. В результаті дослідження

вченими було доведено, що в менш заможних (і більш периферійних) регіонах порівняно із заможними регіонами перелив продуктивності ПІІ є більш значним, у менш заможних регіонах ефект імітації переважає над ефектом конкуренції [37].

Інші дослідження довели неоднозначний, а іноді навіть негативний вплив припливу іноземного капіталу на економічне зростання. Зокрема, Менцінгер Й. виявив негативний вплив ПІІ на зростання ВВП у країнах ЦСЄ, пояснюючи це надходженням ПІІ переважно в сектор послуг, тобто відсутністю інвестицій в експортно-орієнтовані галузі промисловості [38]. Крім очевидного негативного впливу галузевої структури ПІІ на рахунок поточних операцій платіжного балансу, важливо відзначити, що деякі доступні дослідження наголошують на інших негативних впливах притоку ПІІ на економіку приймаючої країни. Наприклад, Вісак Т. і Рулахт Т. виявили, що зосередження інвесторів лише на кількох видах діяльності може призвести до протилежних ефектів ПІІ, ніж очікується відповідно до теоретичних постулатів [39].

Герцер Д. дослідив вплив ПІІ на економічне зростання 44 країн, що розвиваються, у період 1970-2005 рр., використовуючи методи коінтеграції різнорідних панелей, стійких до пропущених змінних та ендогенних регресорів. В результаті вчений виявив, що ПІІ в середньому негативно впливають на зростання в країнах, що розвиваються, але існують значні відмінності між країнами у впливі ПІІ на зростання. Також було показано, що відмінності між країнами в доходах на душу населення, людському капіталі, відкритості та розвитку фінансового ринку не можуть пояснити відмінності між країнами у впливі ПІІ на зростання. Натомість вплив ПІІ на зростання позитивно пов'язаний зі свободою від державного втручання та регулювання бізнесу та негативно пов'язаний із нестабільністю ПІІ та залежністю від природних ресурсів [40]. Для побудови економетричної моделі вчений використав показник економічного зростання (ВВП) як залежну змінну, а в якості незалежної змінної – показник відношення ПІІ до ВВП. При цьому було зауважено, що показник обсягу ПІІ не використовувався, оскільки ПІІ через

ідентичність обліку національного доходу самі по собі є компонентом ВВП. Тобто, необхідно виключити позитивну кореляцію між ПІІ та ВВП, яка може виникнути просто тому, що ПІІ є частиною ВВП, а не через будь-який додатковий внесок ПІІ у ВВП [40].

Крім економетричного, у науковій літературі застосовується підхід до дослідження впливу іноземних інвестицій на економічне зростання, що передбачає описовий аналіз їх впливу на економіку приймаючої країни, який можна здійснити на основі характеристики окремих ефектів. Важливо також розрізняти два типи іноземних інвестицій: прямі та портфельні, їхні ефекти можуть бути різними через зазначені досить суттєві відмінності між цими двома видами іноземних інвестицій. Тому вплив надходження іноземного капіталу зазвичай аналізують окремо для прямих інвестицій і портфельних інвестицій. Важливість іноземних інвестицій визначається, серед іншого, їх зв'язком з національним доходом і внутрішніми інвестиціями. Також важливо, якою мірою приплив інвестицій з-за кордону доповнює внутрішні фінансові ресурси і який вплив вони здійснюють на функціонування ринків, зовнішню торгівлю та платіжний баланс. Нарешті, варто оцінити, чи зменшує приплив прямих інвестицій технологічний розрив між країною інвестора та приймаючою країною завдяки передачі знань, організаційних та управлінських навичок, що супроводжують інвестиції [11].

У вітчизняній науковій літературі переважно застосовується описовий метод для дослідження інвестиційних процесів на регіональному рівні. Так, для визначення забезпеченості регіонів України інвестиціями Н. Бахур аналізує динаміку загальних обсягів капітальних інвестицій, обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу та обсяги надходження прямих іноземних інвестицій [41]. Гнідіна В. для дослідження процесу іноземного інвестування в регіонах України використала показник темпів зростання обсягів ПІІ та проаналізувала амплітуду цього показника за регіонами за останні п'ять років [42]. Показники темпів приросту ПІІ та обсягів щорічних надходжень ПІІ були використані дослідниками як основні критерії для

групування регіонів та виявлення регіональних диспропорцій за рівнем забезпеченості іноземними інвестиціями [43, с. 406-407].

Парфенцева Н.О., Голубова Г.В., Самойленко А.І. для аналізу прямих іноземних інвестицій в регіонах України використали індексну модель, складовими якої були показники частки іноземних інвестицій у ВВП та частка ПП в обсягах експорту. Крім цього, вчені провели кластерний аналіз регіонів України за показниками інвестиційної привабливості (експорт та імпорт товарів і послуг, ВРП, обсяг ПП, обсяг капітальних інвестицій, обсяг реалізованої промислової продукції) та виділили Донецьку та Дніпропетровську області як промислові регіони з найвищим рівнем інвестиційної привабливості [44, с. 68, 71].

Багато уваги вчені приділяють оцінці ефективності використання інвестиційних ресурсів в регіонах. Так, Лугова М., Цимбалюк І., Павліха Н. визначають ефективність інвестиційної діяльності на регіональному рівні на основі розрахунку співвідношення різниці обсягів ВРП у поточному та попередньому періодах та обсягів інвестицій у попередньому періоді [45, с. 109]. Семенов Г. А. та Панкова М. О. визначали ефективність використання ПП в Запорізькій області на основі галузевого підходу із застосуванням співвідношення обсягів експорту товарів галузі промисловості до обсягів залишків ПП у відповідній галузі промисловості на кінець року [46, с. 13].

Більш комплексний підхід до оцінки інвестиційних процесів на регіональному рівні застосували Миценко І. та Бабець І., які для визначення інтегрального показника ефективності використання інвестиційного потенціалу регіону включили такі показники, як: «відношення ПП до ВРП; частка галузі спеціалізації регіону у загальних обсягах ПП; частка наукомістких видів економічної діяльності у загальних обсягах ПП; частка соціально-орієнтованих видів економічної діяльності у загальних обсягах ПП» [47, с. 361].

Окремі вітчизняні вчені застосовують економетричні методи аналізу для визначення впливу ПП на економічне зростання регіонів України. Так, Демус А. для аналізу впливу ПП на динаміку регіонального продукту використала

«кореляційно-регресійний аналіз на основі степеневі функції» за такими показниками регіональної економіки, як: темпи приросту залучених ПІІ; темпи приросту експорту; темпи приросту капітальних інвестицій; індекс споживчих цін; частка населення з вищою освітою у загальній чисельності працездатного населення. В результаті дослідження було зроблено висновок про «недостатній рівень інвестування в економіку регіону (низька частка інвестицій по відношенню до ВРП) та відсутність дії мультиплікатора інвестицій (одна вкладена в економіку гривня здатна приносити 5-10 гривень доданої вартості, тобто 1% відсоток зростання інвестицій здатний приносити зростання ВРП на рівні 5-10%)» [48].

Гецнер М. та Мороз С. провели оцінювання впливу ПІІ на економічний розвиток регіонів України у період 2003–2016 рр. на основі таких показників: ВРП, зміна ВРП, частка промислового (виробничого) сектора у загальних обсягах ПІІ, рівень зайнятості та безробіття. Застосовуючи підхід дослідницької панелі часових рядів, вчені зробили висновок про те, що існує обмежений вплив ПІІ на показники економічного зростання регіонів. Незначний вплив прямих іноземних інвестицій вчені пояснили наслідком політичної нестабільності, слабкого державного управління, військового конфлікту на сході країни та незавершених реформ української економіки [49].

Отже, з метою дослідження впливу ефектів від прямого іноземного інвестування на економіку регіонів України ми використаємо комплексний підхід, який включатиме як описові методи аналізу, так і економетричні методи.

На першому етапі нашого дослідження використаємо описові методи, які будуть включати: аналіз достатності інвестицій для регіонального розвитку на основі вивчення динаміки обсягів капітальних інвестицій та ПІІ за регіонами України за останні п'ять років з особливим акцентом на змінах, які відбулися після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну; аналіз динаміки структури капітальних інвестицій та ПІІ за видами економічної діяльності за регіонами; оцінка ефективності інвестиційної діяльності в

регіонах України з використанням показників відношення ПІІ до ВВП і співвідношення ПІІ та експорту.

На другому етапі застосуємо економетричні методи дослідження (кластерний та регресійний аналіз). Кластерний аналіз використаємо з метою групування регіонів України за показниками інвестиційної діяльності, які описують забезпеченість економіки регіонів інвестиційними ресурсами (обсяги залучених ПІІ, капітальних інвестицій, частки основних видів діяльності у структурі ПІІ, відношення ПІІ до ВВП, співвідношення ПІІ та експорту), а також з урахуванням показників, які характеризують результативність використання інвестиційних ресурсів в регіонах (обсяги реалізованої продукції промисловості, обсяги експорту, реалізована інноваційна продукція, інноваційна активність підприємств).

За допомогою регресійного аналізу буде перевірено гіпотези про:

- 1) існування взаємозв'язку між ПІІ та економічним зростанням регіонів України;
- 2) залежність економічного зростання регіонів України від галузевої структури ПІІ;
- 3) вплив чинників регіонального розвитку (внутрішні інвестиції, промислове виробництво, інновації) на інвестиційну привабливість економіки регіону, яка відображається як обсяг накопичених ПІІ в регіоні.

Для перевірки гіпотези 1 використаємо наступну функціональну залежність:

$$GRP_{it} = F(FDI_{it}; (FDI/GRP)_{it}; (FDI/E)_{it}), \quad (1.1)$$

де: GRP_{it} – валовий регіональний продукт і-того регіону в рік t ; FDI_{it} – обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку і-того регіону в рік t ; $(FDI/GRP)_{it}$ – відношення ПІІ до ВВП і-того регіону в рік t ; $(FDI/E)_{it}$ – відношення ПІІ до експорту і-того регіону в рік t .

Найбільш часто використовуваними способами оцінки взаємозв'язку між економічним зростанням та його детермінантами, як зазначено в рівнянні (1.1), є статичні панельні моделі даних. У нашому дослідженні застосуємо методику

аналізу панельних даних, оскільки вона дозволяє одночасно обробляти інформацію про динаміку показників та про індивідуальні характеристики досліджуваних об'єктів. Відповідно, рівняння множинної лінійної регресії матиме вигляд:

$$GRP_{it} = \alpha + \beta_1 \cdot FDI_{it} + \beta_2 \cdot (FDI/GRP)_{it} + \beta_3 \cdot (FDI/E)_{it} + \varepsilon, \quad (1.2)$$

де: позначення змінних відповідають позначенням у рівнянні 1.1; i - позначає регіон України, t - позначає час; залишок ε - помилка, яка вважається білим шумом і змінюється як для регіону, так і для часу.

Для перевірки гіпотези 2 застосуємо аналогічний підхід і використаємо панельну регресію, модель якої описується наступним рівнянням:

$$GRP_{it} = \alpha + \beta_1 \cdot FDI sh_{it1} + \beta_2 \cdot FDI sh_{it2} + \dots + \beta_j \cdot FDI sh_{itj} + \varepsilon, \quad (1.3)$$

де: $FDI sh_{it1}$, $FDI sh_{it2}$, $FDI sh_{itj}$ – частка j -того виду економічної діяльності у загальному обсязі ПІІ i -того регіону в рік t .

Перевірку гіпотези 3 проведемо за допомогою панельної регресії згідно рівняння:

$$FDI_{it} = \alpha + \beta_1 \cdot X_{1it} + \beta_2 \cdot X_{2it} + \beta_3 \cdot X_{3it} + \beta_n \cdot X_{nit} + \varepsilon, \quad (1.4)$$

де: FDI_{it} – залежна змінна, що описується показником накопичених ПІІ в i -тому регіоні в рік t ; X_{1it} , X_{2it} , X_{3it} , ..., X_{nit} – показники основних чинників регіонального розвитку (внутрішні інвестиції, промислове виробництво, інновації).

Підсумовуючи зазначимо, що з метою визначення ролі ПІІ для економіки регіонів України в період повоєнного відновлення ключовим моментом є проведення ретроспективного аналізу показників прямого іноземного інвестування на регіональному рівні, виявлення основних чинників, які впливають на обсяг інвестиційних надходжень, а також оцінка залежності економічного зростання від динаміки ПІІ та їх галузевої структури.

Висновки до розділу

1. Прямі іноземні інвестиції є однією з основних форм руху капіталу у світовій економіці і визначаються як довгострокові інвестиції, здійснені підприємством або особою з однієї країни в підприємство іншої країни з наміром контролювати його діяльність і отримувати від цього прибуток. Сутність ПІІ полягає в передачі не лише капіталу, а й трудових, технологічних, маркетингових і організаційних знань. Згідно теоретичних положень, ПІІ вважаються загалом вигідними для країн з перехідною економікою, оскільки допомагають вирішити проблему недостатності внутрішніх інвестиційних ресурсів для забезпечення економічного розвитку. Водночас, емпіричні дослідження показують, що позитивні ефекти від залучення ПІІ неоднакові для країн-реципієнтів, а залежать від рівня економічного і технологічного розвитку країни, інституційного середовища та видів економічної діяльності, куди спрямовується найбільший обсяг іноземних інвестицій. Найважливішим фактором оцінки привабливості тієї чи іншої країни для іноземних інвесторів є ступінь ризику ведення бізнесу та потенційні прибутки. Тому іноземним інвестором беруться до уваги різні чинники, такі як політична стабільність, розмір і попит внутрішнього ринку, доступ до природних ресурсів, правові умови, собівартість виробництва, якість трудових ресурсів і перспективи економічного зростання.

2. Обсяг залучених ПІІ в економіку регіонів визначається інвестиційним кліматом на рівні країни, який формується під впливом інституційного середовища та умов ведення бізнесу, а також залежить від забезпеченості регіонів природними, фінансовими та людськими ресурсами, географічного розташування регіону відносно зовнішніх кордонів країни, особливостей промислового розвитку та секторальної структури економіки регіону. Приплив прямих іноземних інвестицій сприяє створенню робочих місць, передачі технологій, підвищенню рівня соціально-економічного розвитку регіонів. Проте, зазвичай ПІІ зосереджуються в найбагатших регіонах країни, де краще розвинена інфраструктура та легша логістична доступність з-за кордону. Отже,

поряд з позитивними ефектами від залучення ПІІ для економіки приймаючої країни можуть поглиблюватися диференціація регіонів за рівнем економічного розвитку.

3. Для дослідження впливу ПІІ на економіку регіонів України доцільно застосувати комплексний підхід, який включає описові методи аналізу та економетричні методи. Описові методи охоплюють: аналіз динаміки капітальних інвестицій та ПІІ за регіонами України; аналіз структури капітальних інвестицій та ПІІ за видами економічної діяльності за регіонами; оцінку ефективності інвестиційної діяльності в регіонах. Кластерний аналіз використовується з метою групування регіонів України за показниками забезпеченості економіки інвестиційними ресурсами та з урахуванням показників результативності використання інвестицій. За допомогою панельної регресії доцільно перевірити припущення про: існування взаємозв'язку між ПІІ та економічним зростанням регіонів України; залежність економічного зростання регіонів України від галузевої структури ПІІ; вплив чинників регіонального розвитку на інвестиційну привабливість економіки регіонів.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка достатності інвестиційних ресурсів для економічного розвитку регіонів України

Забезпеченість економіки регіону внутрішніми інвестиціями є однією з передумов сприятливого інвестиційного клімату. Якщо в економіку регіону активно вкладають свій капітал національні інвестиційні компанії або фізичні особи, це сигналізує іноземним інвесторам, що в регіоні ефективно використовується природний, промисловий і трудовий потенціал, а умови залучення капіталу є вигідними і забезпечують прийнятний рівень прибутковості. Інвестиції стимулюють економічний розвиток регіону, а тому потреба у фінансових ресурсах поступово збільшується. Внутрішніх ресурсів, як правило, завжди не вистачає, тому підприємства активно залучають іноземний капітал. При цьому, зацікавленість в іноземних інвестиціях зростає, якщо вони супроводжуються передачею технологій та нових управлінських рішень.

Отже, інвестиційний потік завжди складається з внутрішніх та іноземних інвестицій, тому динаміка капітальних інвестицій значною мірою впливає на обсяги надходження ПІІ в економіку регіонів. Порівнюючи динаміку капітальних інвестицій, які в основному складаються з коштів внутрішніх інвесторів (частка інвесторів-нерезидентів в останні роки не перевищує 0,5%), можемо стверджувати, що упродовж досліджуваного періоду найвища інвестиційна привабливість спостерігалася у м. Києві та Дніпропетровській області (рис. 2.1). Істотне зростання обсягів капітальних інвестицій (з 5114,5 до 7389,3 млн дол. США у м. Києві та з 1613,1 до 2833,4 млн дол. США у Дніпропетровській області) свідчить про покращення інвестиційного клімату в цих регіонах у 2021 р. порівняно з 2017 р.

Дещо меншими були капітальні інвестиції у Донецькій, Київській, Львівській та Полтавській областях, але у 2021 р. обсяг інвестицій збільшився

порівняно з 2017 р., перевищив 1 млрд дол. США і становив відповідно 1172,5 млн дол., 1598,8 млн дол. США, 1136,6 млн дол. США та 1012,4 млн дол. США. В інших регіонах України обсяг капітальних інвестицій був значно менший порівняно з регіонами-лідерами, хоча, переважно, характеризувався позитивною динамікою. Найменшими обсягами капітальних інвестицій у 2021 р. характеризувалися Луганська та Чернівецька області – 162,3 млн дол. США та 154,9 млн дол. США відповідно.

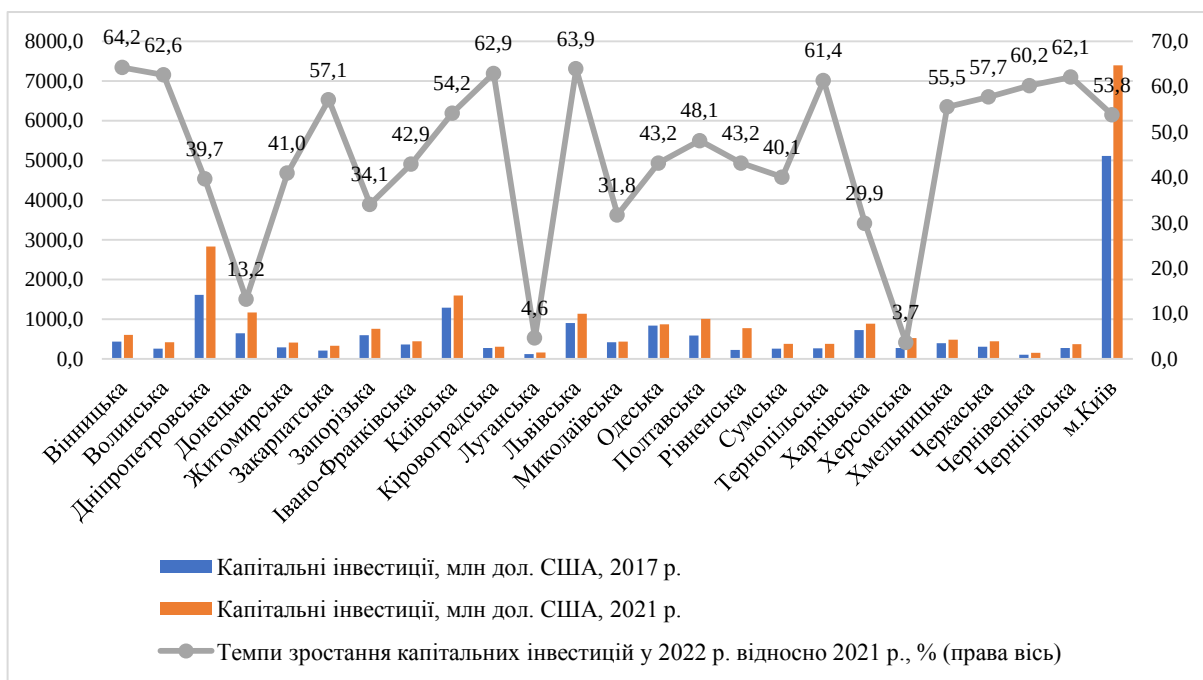

Рис. 2.1. Динаміка обсягів капітальних інвестицій за регіонами України у 2017-2022 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [50]

Внаслідок повномасштабного вторгнення російських військ в Україну відбулося скорочення обсягів капітальних інвестицій в усіх регіонах. Найбільше постраждали регіони, на території яких ведуться бойові дії. Так, обсяги капітальних інвестицій у Херсонській області зменшилися з 527,7 млн дол. США у 2021 р. до 19,5 млн дол. США у 2022 р. Тобто, як показано на рисунку 2.1, обсяг капітальних інвестицій у Херсонській області у 2022 р. становив 3,7% від обсягу попереднього року (зменшення на 96,3%). У Луганській та Донецькій областях зменшення обсягу капітальних інвестицій було також істотним і становило відповідно 95,4% та 86,8%. У більшості регіонів зниження обсягів капітальних інвестицій перевищило 50%. Найбільш

стійкими до кризової ситуації в інвестиційній сфері виявилися економіки Вінницької, Волинської, Кіровоградської, Львівської, Тернопільської, Чернівецької та Чернігівської областей, де обсяг капітальних інвестицій скоротився менше, ніж на 40%.

Аналіз динаміки капітальних інвестицій за регіонами дозволив визначити найбільш інвестиційно привабливими м. Київ та Дніпропетровську область. Водночас, зауважимо, що показник обсягу інвестицій не дозволяє зробити остаточний висновок про забезпеченість інвестиційними ресурсами регіонів, оскільки вони відрізняються за розміром території, чисельністю населення та розміром економіки. Тому, наше дослідження необхідно доповнити таким показником, як частка капітальних інвестицій у ВРП, що характеризує ступінь забезпеченості економіки регіонів внутрішніми інвестиційними ресурсами.

Найбільш забезпеченою інвестиційними ресурсами у 2021 р. була Рівненська область (рис. 2.2), де показник частки капітальних інвестицій у ВРП становив 24,2% та майже удвічі перевищив показник 2017 р. для цього регіону (12,6%). Звернемо увагу, що попри позитивну динаміку обсягів капітальних інвестицій майже у всіх регіонах України (див. рис. 2.1), частка інвестицій у ВРП у 2021 р. зменшилася порівняно з 2017 р., що обумовлено швидшими темпами зростання ВРП порівняно з темпами зростання обсягів капітальних інвестицій.

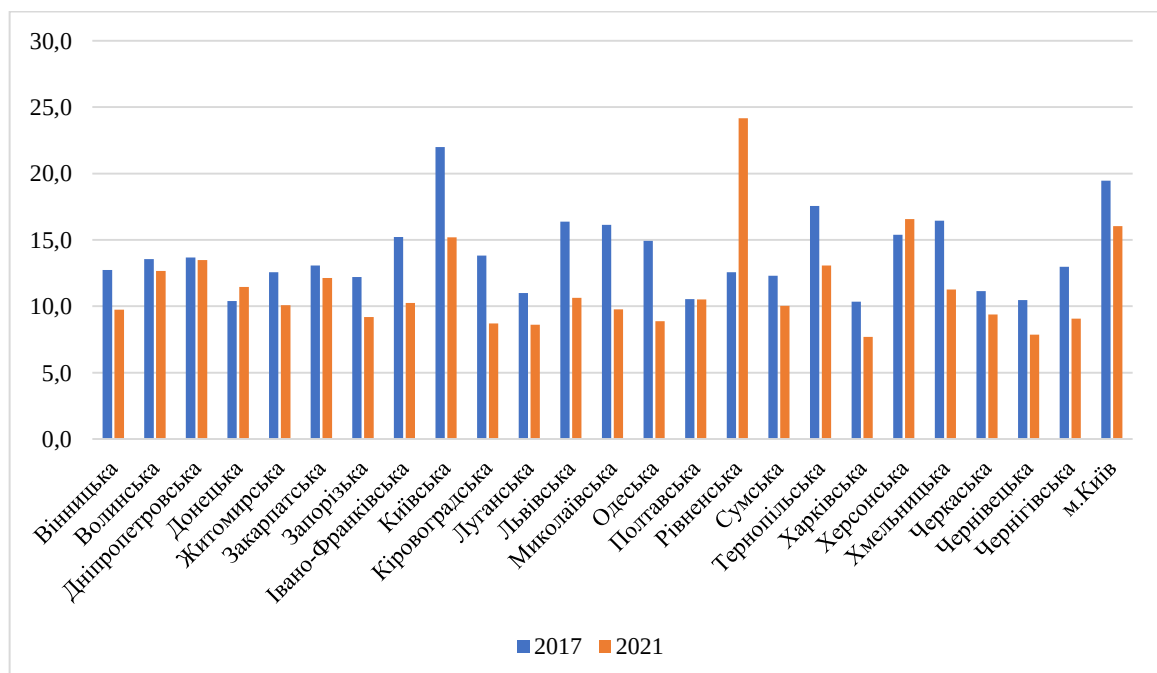

Рис. 2.2. Динаміка частки капітальних інвестицій у ВРП за регіонами України у 2017-2021 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [50; 51]

Отже, найбільш інвестиційно забезпеченими були Рівненська та Херсонська області, які характеризувалися відносно невисоким ВРП порівняно з такими регіонами-лідерами, як Київ та Дніпропетровська. У зв'язку з цим важливим аспектом є дослідження рівня ефективності використання капіталовкладень для виробництва валового продукту за допомогою співвідношення ВРП до капітальних інвестицій, що по суті є показником, оберненим до показника забезпеченості регіональної економіки інвестиціями (див. рис. 2.2).

У більшості регіонів України у 2021 р. спостерігалось зростання показника співвідношення ВРП до капітальних інвестицій порівняно з 2017 р., зниження відбулося лише в Донецькій, Рівненській та Херсонській областях (рис. 2.3).

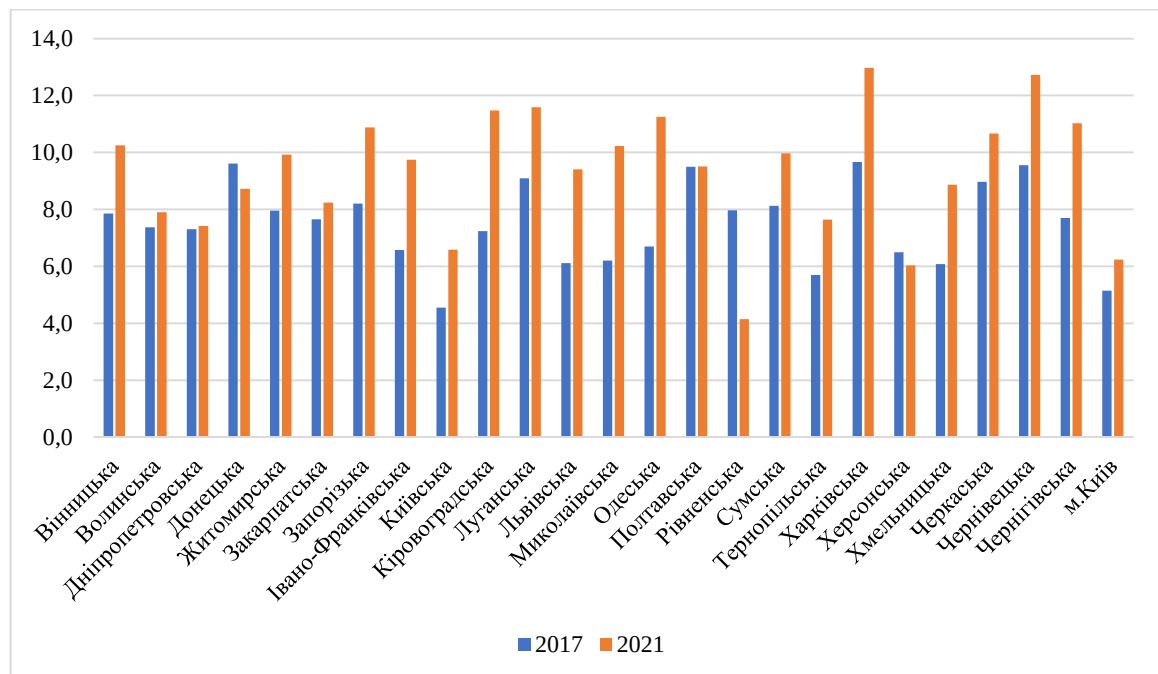

Рис. 2.3. Динаміка співвідношення ВРП та капітальних інвестицій регіонів України у 2017-2021 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [50; 51]

Як видно з рисунку 2.3, за рівнем ефективності використання капітальних інвестицій для створення валового продукту у 2021 р. лідерами були Харківська та Чернівецька області. Незважаючи на те, що ці регіони відрізняються між собою обсягом капітальних інвестицій і значно поступаються за цим показником регіонам-лідерам (м. Київ, Дніпропетровська область), інвестиційні ресурси використовуються найбільш ефективно. Так, за нашими розрахунками, на 1 гривню вкладених інвестицій в основний капітал у 2021 р. створювалося 13 гривень валового продукту в Харківській області та 12,7 гривень – у Чернівецькій області. Найнижчою ефективність використання капітальних інвестицій у 2021 р. була у Рівненській області і становила 4,1 гривні валового продукту на 1 гривню вкладеного капіталу.

Таким чином, за період 2017-2021 рр. попри позитивну динаміку внутрішніх інвестицій в регіонах України спостерігалось зниження рівня інвестиційного забезпечення регіональної економіки та підвищення ефективності використання капітальних інвестицій з точки зору створення валового продукту. Це свідчить про зростаючу потребу регіонів у додаткових інвестиційних ресурсах, що обумовлює необхідність дослідження процесу прямого іноземного інвестування на регіональному рівні.

Для більшості регіонів України у 2017-2021 рр. характерною була позитивна динаміка обсягів ПІІ (табл. 2.1). Найвищі темпи зростання залишків ПІІ у 2021 р. відносно 2017 р. спостерігалися у Луганській, Миколаївській, Тернопільській областях, що свідчить про швидше відновлення економіки цих регіонів, порівняно з іншими регіонами, після кризи внаслідок пандемії та підвищення інвестиційної привабливості з точки зору іноземних інвесторів. За період 2017-2021 рр. більше ніж удвічі зросли обсяги накопичених ПІІ в економіці Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Кіровоградської, Полтавської, Херсонської та Черкаської областей. У м. Києві, який був лідером за обсягами капітальних інвестицій у 2021 р. (див. рис. 2.1), приріст ПІІ відбувався найнижчими темпами. Скорочення залишків ПІІ у 2021 р. відбулося лише в економіці Одеської області – на 17% порівняно з 2017 р.

У 2022 р., внаслідок повномасштабної війни, у більшості регіонів України відбулося скорочення залишків ПІІ, що свідчить про загальне зниження інвестиційної привабливості української економіки через руйнування промислового потенціалу та інфраструктурних об'єктів, порушення логістичних маршрутів доставки вантажів, зростання ризиків підприємницької діяльності.

Таблиця 2.1

Динаміка показників обсягу ПІІ в регіонах України у 2017-2022 рр.

Регіон	Роки			Темпи зростання ПІІ, %	
	2017	2021	2022	2021/ 2017	2022/2021
Вінницька область	566,2	874,8	925,3	154,5	105,8
Волинська область	312,8	445,2	367,7	142,3	82,6
Дніпропетровська область	4956,2	9979,6	7655,4	201,4	76,7
Донецька область	2629,7	3250,1	**	123,6	-
Житомирська область	351,1	808,0	682,7	230,1	84,5
Закарпатська область	342,0	754,4	589,9	220,6	78,2
Запорізька область	1551,5	2455,9	1688,5	158,3	68,8
Івано-Франківська область	848,1	1418,7	1321,3	167,3	93,1
Київська область	1659,2	2727,2	2282,6	164,4	83,7
Кіровоградська область	97,6	237,5	212,2	243,4	89,3
Луганська область	215,4	855,5	**	397,1	-
Львівська область	1530,6	2524,1	2194,5	164,9	86,9
Миколаївська область	277,1	1097,4	828,2	396,0	75,5
Одеська область	1894,8	1573,0	1276,3	83,0	81,1
Полтавська область	840,2	2314,3	1480,5	275,5	64,0
Рівненська область	319,4	529,7	421,8	165,8	79,6
Сумська область	489,6	627,2	518,1	128,1	82,6
Тернопільська область	93,4	350,3	404,3	374,9	115,4
Харківська область	873,1	1428,2	953,8	163,6	66,8
Херсонська область	254,1	585,6	**	230,5	-
Хмельницька область	663,3	1017,0	1000,6	153,3	98,4
Черкаська область	221,9	492,8	464,4	222,1	94,2
Чернівецька область	53,8	70,1	66,4	130,4	94,7
Чернігівська область	464,6	671,7	649,2	144,6	96,6
м. Київ	23581,8	25664,2	19322,5	108,8	75,3

Джерело: складено і розраховано автором за даними [52]

Позитивна динаміка обсягів ПІІ, попри умови воєнного стану, зберігалася у Вінницькій та Тернопільській областях, де залишки інвестицій збільшилися у 2022 р. відповідно на 5,8% та 15,4% порівняно з 2021 р. Найбільше скорочення залишків ПІІ у 2022 р. порівняно з попереднім роком спостерігалось у

Полтавській (-36%), Харківській (-33,2%) та Запорізькій (31,2%) областях. Інформація про обсяги накопичених ПІІ в Донецькій, Луганській та Херсонській областях у 2022 р. в офіційних джерелах не подавалася, проте, з огляду на ситуацію, що склалася в цих регіонах під час війни, можемо припустити про істотне зниження цього показника внаслідок виведення інвесторами капіталів за кордон.

Незважаючи на позитивну динаміку залишків ПІІ в регіонах України упродовж 2017-2021 рр., в цей період значення показника частки ПІІ у ВРП істотно відрізнялося, оскільки для багатьох регіонів характерним було його зниження. Найбільшим рівень забезпеченості економічного зростання прямими іноземними інвестиціями спостерігався у м. Києві. Хоча й відбулося зниження частки ПІІ у ВРП з 89,7% у 2017 р. до 55,7% у 2021 р., Київ залишається лідером серед регіонів України за цим показником (рис. 2.4)

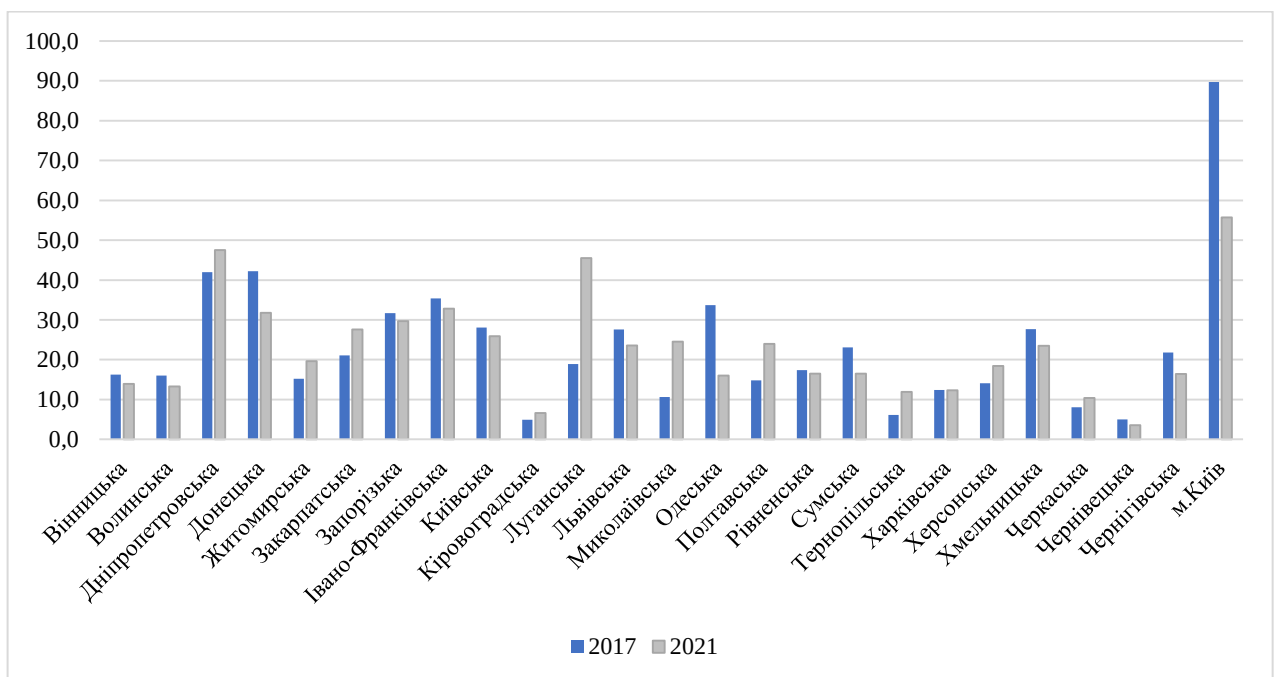

Рис. 2.4. Динаміка показника частки прямих іноземних інвестицій у ВРП в регіонах України у 2017-2021 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [51; 52]

Як видно з рисунку 2.4, ПІІ відігравали вагомий роль в економічному зростанні Дніпропетровської області упродовж 2017-2021 рр., про що свідчить зростання частки прямих іноземних інвестицій у ВРП з 42% до 47,5%. Істотне

збільшення частки ПІІ у ВРП спостерігалось також у Житомирській (на 4,4 відсоткових пункти (в. п.)), Закарпатській (на 6,5 в. п.), Луганській (на 26,6 в. п.), Миколаївській (13,9 в. п.), Полтавській (9,2 в. п.) областях. Дещо нижчими темпами цей показник зростав у Тернопільській (на 5,8 в. п.), Херсонській (4,3 в. п.) та Черкаській (на 2,3 в. п.) областях.

Звернемо увагу, що у Луганській області частка ПІІ у ВРП збільшилася з 18,9% у 2017 р. до 45,5% у 2021 р. і перевищує значення показника частки капітальних інвестицій у ВРП за цей період (див. рис. 2.2), що певною мірою свідчить про більшу спроможність іноземних інвесторів брати на себе ризики економічної діяльності в цьому регіоні порівняно з вітчизняними інвесторами. Найменш значними для економічного розвитку були ПІІ у Кіровоградській (6,6%) та Чернівецькій (3,6%) областях, де спостерігалось найнижче значення показника частки ПІІ у ВРП.

Як відомо, ПІІ також сприяють підвищенню конкурентоспроможності продукції, що виготовляється в регіонах, на зовнішніх ринках. Тому, для оцінки ефективності процесу прямого іноземного інвестування з точки зору розвитку експортного потенціалу регіонів розрахуємо показник відношення обсягів експорту регіонів України до залишків ПІІ. Економічна сутність цього показника полягає у визначенні вартісного обсягу експорту здійсненого в результаті залучення одиниці вартості залишків ПІІ в економіці регіону.

У 2022 р. найвища ефективність ПІІ для експортної діяльності спостерігалася у Кіровоградській та Чернівецькій областях (рис. 2.5). При цьому зауважимо, що у Кіровоградській області на 1 دلار залишків ПІІ було експортовано продукції на 4,1 доллар, а значення цього показника залишалось відносно стабільним упродовж досліджуваного періоду. Натомість, у Чернівецькій області відбулося підвищення експортної ефективності ПІІ, про що свідчить зростання відношення обсягів експорту до залишків ПІІ з 2,8 до 4,3 долара на одиницю вкладених в економіку інвестицій.

Як видно з рисунку 2.5, у 2017 р. найбільша експортна ефективність ПІІ спостерігалася в Миколаївській області, коли показник співвідношення

експорту до залишків ПП було найвищим і становило 6,9. Це зумовлено тим, що розвинена портова інфраструктура забезпечувала експорт продукції не лише Миколаївської області, а й продукції, яка надходила з інших регіонів та призначалася для експорту, але митні процедури відбувалися в порту Миколаєва. Після початку повномасштабної війни, коли російські війська заблокували чорноморські порти України і унеможливили використання морських логістичних шляхів, обсяги експорту Миколаївської області істотно скоротилися, оскільки інші регіони спрямували своє експортну продукцію сухопутними шляхами. Відповідно, у 2022 р. відношення експорту до ПП у Миколаївській області скоротилося до 2,0 доларів на одиницю вкладених інвестицій, що більше ніж утричі було меншим, порівняно з 2017 р.

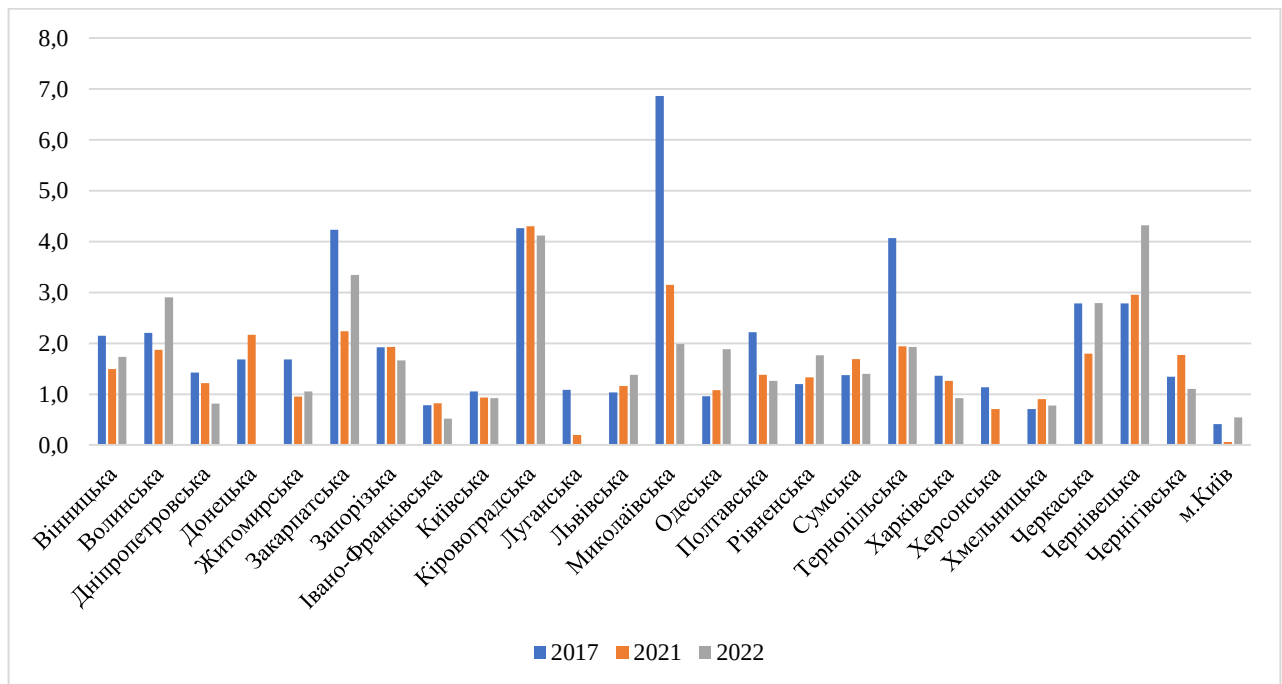

Рис. 2.5. Динаміка показника співвідношення експорту та ПП в регіонах України у 2017-2022 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [52; 53]

В окремих регіонах України у 2022 р. порівняно з попереднім роком відбулося зростання експортної ефективності ПП: у Вінницькій області – до 1,7, Волинській – до 2,9, Закарпатській – до 3,3, Львівській – до 1,4, Одеській – до 1,9, Рівненській – до 1,8, Черкаській – до 2,8 долара на одиницю вкладеного

іноземного капіталу. Така тенденція значною мірою зумовлена швидшим зростанням обсягів експорту зазначених регіонів при порівняно нижчих темпах зростання залишків ПІІ (у Вінницькій області) або, як в інших регіонах, - негативній динаміці ПІІ.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що довоєнний період характеризувався пожвавленням в економіці після кризи, пов'язаної з пандемією, яке сприяло покращенню інвестиційної привабливості регіонів України. Тому в більшості регіонів спостерігалось зростання залишків ПІІ в економіці та підвищення ролі іноземних інвестицій як чинника економічного зростання на регіональному рівні в регіонах, які спеціалізуються на виробництві сировинномісткої продукції (сільське господарство, металургійне виробництво). При цьому, експортна ефективність ПІІ в цих регіонах була нижчою, порівняно з індустріальними регіонами. Після початку повномасштабної війни, через загострення загроз фізичного знищення промислових підприємств та об'єктів інфраструктури, руйнування логістичних ланцюгів та істотне скорочення трудового потенціалу, відбулося погіршення інвестиційного клімату в більшості регіонів України. Внаслідок цього спостерігався відтік ПІІ з більшості регіонів та зниження експортної ефективності іноземних інвестицій в регіонах, які наближені до зони бойових дій або зазнають істотних руйнувань промислової, енергетичної та цивільної інфраструктури через ракетні обстріли.

2.2. Структурні особливості прямого іноземного інвестування в регіонах України

Галузева структура економіки є важливим чинником інвестиційної привабливості регіону, оскільки розвиненість окремих видів діяльності, які з точки зору інвестора мають значний потенціал до зростання та високу прибутковість, може позитивно вплинути на прийняття рішення інвестора про вкладення капіталу. З іншого боку, збільшення інвестиційних потоків в окремі види економічної діяльності сприяє їх не лише розвитку цих галузей, а й

суміжних та споріднених галузей, що у підсумку пришвидшує економічне зростання регіону та покращує інвестиційний клімат.

Загалом, ПІІ спрямовуються в різні види економічної діяльності (ВЕД) в Україні, проте, іноземні інвестори надають перевагу сфері послуг, де зосереджено близько половини усіх залишків ПІІ. Переробна промисловість також є привабливою для іноземних інвесторів і її частка у загальних обсягах ПІІ перевищує 20%. За даними НБУ, упродовж 2015-2021 рр. спостерігалось істотне збільшення залишків ПІІ у добувній промисловості (з 3,6 млрд дол. США до 8,6 млрд дол. США), переробній промисловості (з 10,4 млрд дол. США до 15,7 млрд дол. США), оптовій та роздрібній торгівлі (з 6,8 млрд дол. США до 10,2 млрд дол. США), у транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність (з 1,6 млрд дол. США до 2,2 млрд дол. США) [54]. Менш привабливими для іноземних інвесторів залишаються будівництво, тимчасове розміщування та організація харчування, професійна, наукова і технічна діяльність, в яких накопичені значно менші обсяги ПІІ, порівняно з іншими видами економічної діяльності, а щорічні надходження іноземного капіталу не значні та не змінюють істотно обсяг залишків ПІІ в цих ВЕД.

Після початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну залишки ПІІ знизилися у більшості видах економічної діяльності, оскільки іноземні інвестори почали виводити свій капітал за кордон з метою уникнення збитків. У 2022 р. відбулося найбільше скорочення інвестиції порівняно з 2021 р. в таких ВЕД, як: добувна промисловість (на 2,7 млрд дол. США або на 31,7%), переробна промисловість (на 3,8 млрд дол. США або на 24,2%), фінансова і страхова діяльність (на 2,1 млрд дол. США або на 35,1%), оптова та роздрібна торгівля (на 1,9 млрд дол. США або на 18,3%). Найбільш стійкими в умовах війни виявилися інвестори, які вклали капітал у сільське господарство, інформаційну та телекомунікаційну діяльність, оскільки скорочення залишків ПІІ в цих ВЕД було найменшим. Так, за 2022 р. обсяги ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній діяльності зменшилися на 0,15 млрд дол. США (або на 5,2%), а у сільському господарстві – на 0,2 млрд дол. США (або на 7%).

Така динаміка залишків ПІІ вплинула на структуру інвестицій за видами економічної діяльності (рис. 2.6). За рік повномасштабної війни в загальних обсягах ПІІ збільшилася частка інформаційної та телекомунікаційної діяльності (+1,8 в. п.), сільського господарства (+ 0,7 в. п.), оптової та роздрібної торгівлі (+ 0,6 в. п.), транспортних послуг, складського господарства, кур'єрської діяльності (+ 0,3 в. п.). Водночас, зменшилася частка переробної промисловості (-1,4 в. п.), будівництва (-0,6 в. п.), професійної, наукової та технічної діяльності (-0,3 в. п.).

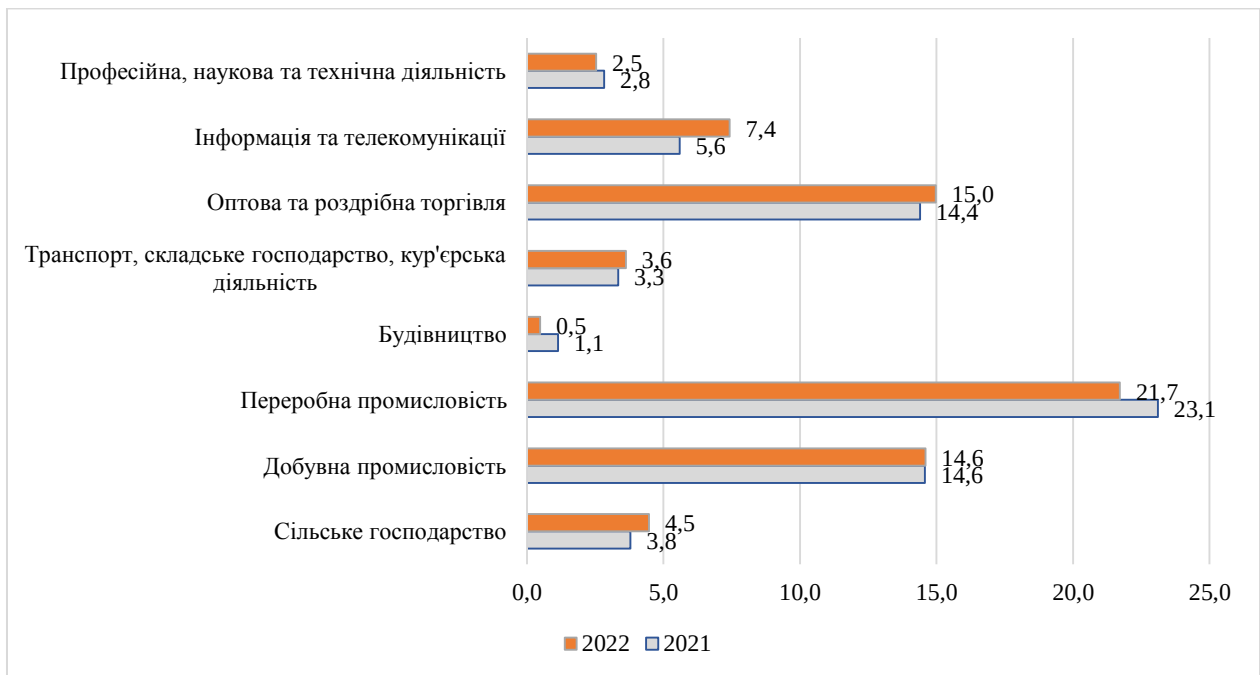

Рис. 2.6. Динаміка структури залишків ПІІ за видами економічної діяльності в Україні у 2021-2022 рр.

Джерело: побудовано за даними [54]

Такі зміни структури залишків ПІІ обумовлені викликами і загрозами воєнного часу. Зокрема, порівняно незначне зменшення обсягів ПІІ в сфері інформації та телекомунікації, на нашу думку, пов'язане із припиненням діяльності підприємств на територіях в зоні бойових дій та на тимчасово окупованих територіях при одночасному збереженні вкладених інвестицій в підприємства, які розташовані в більш безпечних регіонах. Крім того, з огляду на специфіку роботи підприємств цієї галузі, іноземні інвестори мають можливість виводити за кордон прибутки, а вилучити капітальні інвестиції,

вкладені в обладнання, мережі та основні фонди під час війни не можливо, оскільки для цього необхідно продати ці активи новому власнику.

Це припущення підтверджується результатами аналізу зміни залишків ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній діяльності за період 2021-2022 рр. Так, найбільший обсяг ПІІ в цій сфері традиційно зосереджений в м. Києві – залишки зменшилися з 2506,9 млн дол. США до 2369,2 млн дол. США (або на 5,5%). У Львові залишки ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній діяльності значно менші, проте їхній обсяг збільшився за перший рік повномасштабної війни з 68,8 млн дол. США до 73,9 млн дол. США, що пояснюється збільшення попиту на послуги підприємств цієї сфери в результаті збільшення населення регіону за рахунок внутрішньо переміщених осіб та релокації значної кількості малих і середніх підприємств зі східних регіонів. На третьому місці серед регіонів України за залишками ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній діяльності – Харківська область. При цьому зауважимо, що не зважаючи на близькість до зони бойових дій та тимчасову окупацію частини території регіону, залишки ПІІ в цій сфері зменшилися лише на 9,6% (з 36,4 млн дол. США до 32,9 млн дол. США). У Вінницькій області залишки ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній сфері практично не змінилися і становили 25,0 млн дол. США у 2021 р. та 24,8 млн дол. США у 2022 р., а у Дніпропетровській області – зменшилися на 20% (з 15,5 до 12,4 млн дол. США). В інших регіонах іноземні інвестиції, накопичені у цій сфері діяльності традиційно на низькому рівні, не перевищують 5 млн дол. США, відповідно, їх частка у загальному обсязі ПІІ є не високою і в умовах війни істотно не змінилася.

Збільшення частки сільського господарства в загальних обсягах ПІІ у 2022 р. порівняно з 2021 р. значною мірою обумовлено меншими темпами скорочення залишків інвестицій в цій галузі порівняно з іншими видами діяльності, а також незначним надходженням іноземних інвестицій в сільськогосподарську сферу окремих регіонів України. Так, залишки ПІІ в сільському господарстві збільшилися за рік війни у Вінницькій області з 63,9 до

70,3 млн дол. США, у Івано-Франківській – з 58,7 до 60,6 млн дол. США, у Кіровоградській – з 66,4 до 68,0 млн дол. США, у Львівській - 24,4 до 34,2 млн дол. США, в Одеській – з 16,1 до 24,0 млн дол. США, у Сумській – з 18,0 до 28,1 млн дол. США, у Тернопільській – з 30,8 до 32,2 млн дол. США, у Хмельницькій – 132,4 до 152,2 млн дол. США, у Черкаській – з 159,9 до 162,0 млн дол. США. Таке збільшення іноземних інвестицій обумовлене, на нашу думку, із необхідністю розвитку аграрних підприємств та збільшення їхньої спроможності щодо первинної переробки та зберігання сільськогосподарської сировини в умовах ускладненої логістики перевезень та експорту продукції.

В багатьох регіонах спостерігалось скорочення залишків ПІІ в сільському господарстві. Зокрема, у м. Києві, який ще залишається лідером серед регіонів України за обсягами ПІІ в сільському господарстві, відбулося їхнє зменшення з 303,5 млн дол. США у 2021 р. до 205,2 млн дол. США у 2022 р. або на 32,4%. Також істотне зменшення накопичених ПІІ в сільському господарстві спостерігалось у Волинській області – з 23,7 до 14,1 млн дол. США, у Дніпропетровській – з 90,3 до 70,8 млн дол. США, у Житомирській – з 45,4 до 32,8 млн дол. США, у Запорізькій – з 25,4 до 0,9 млн дол. США, у Київській – з 228,6 до 198,8 млн дол. США, у Миколаївській – з 12, 2 до 4,9 млн дол. США, у Полтавській – з 115,7 до 100,2 млн дол. США, у Харківській – з 100,5 до 58,9 млн дол. США та у Чернігівській – з 190,6 до 181,5 млн дол. США.

Відповідно, аналізуючи структуру ПІІ за допомогою показників частки основних видів економічної діяльності у загальних обсягах накопичених ПІІ в регіонах України (табл. 2.2), виділимо регіони, аграрний сектор яких є найбільш привабливим для іноземного інвестора. Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області, які спеціалізуються на виготовленні сільськогосподарської продукції, мають найбільшу частку ПІІ в сільське господарство серед регіонів України. Частка цих інвестицій в загальних обсягах залишків ПІІ за рік повномасштабної війни збільшилася і значно перевищує частку інвестицій у промисловість, що свідчить про переважно аграрний характер економіки зазначених регіонів. При цьому зауважимо, що у

Тернопільській області, частка промисловості в загальних обсягах ПП перевищувала 30% при істотній частці оптової та роздрібної торгівлі (12,3%), а також зростанні частки транспортних послуг до 5,1% та частки інформаційної та телекомунікаційної діяльності - до 2,8%, що дозволяє вважати структуру ПП цього регіону достатньо диверсифікованою. Також порівняно високою є частка інвестицій в оптову та роздрібну торгівлю Черкаської області, хоча й відбулося її зменшення з 13,9% у 2021 р. до 11% у 2022 р.

Таблиця 2.2

Зміна частки основних ВЕД у загальних обсягах накопичених ПП в регіонах України у 2021-2022 рр., %

Регіон	Сільське господарство		Промисловість		Оптова та роздрібна торгівля		Транспортні послуги	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Вінницька область	11,9	14,0	72,5	70,6	5,3	5,7	1,2	1,0
Волинська область	6,3	5,4	88,6	89,1	2,0	1,8	0,6	0,8
Дніпропетровська область	1,2	1,1	74,0	73,4	12,4	13,7	2,3	3,3
Донецька область	0,8	н. д.	77,7	н. д.	6,7	н. д.	0,6	н. д.
Житомирська область	11,4	11,5	85,1	85,0	1,8	2,0	0,2	0,2
Закарпатська область	0,4	0,4	86,5	83,8	3,1	3,3	0,9	1,3
Запорізька область	1,3	0,1	93,3	96,8	0,6	0,3	0,1	0,0
Івано-Франківська область	11,4	14,4	73,5	70,5	4,6	1,8	2,1	4,8
Київська область	12,5	13,6	45,8	43,2	25,8	28,0	5,0	5,4
Кіровоградська область	32,1	37,7	46,4	48,7	10,4	8,6	0,5	3,3
Луганська область	1,1	н. д.	87,1	н. д.	3,3	н. д.	0,8	н. д.
Львівська область	1,2	2,0	58,1	53,5	7,4	14,6	1,4	1,2
Миколаївська область	2,1	2,1	43,1	29,1	0,8	1,4	36,1	47,1
Одеська область	1,3	2,8	29,9	26,4	5,0	5,6	46,1	49,4
Полтавська область	4,0	6,0	91,3	85,3	0,2	5,1	0,8	0,2
Рівненська область	3,2	5,5	48,1	71,9	1,7	2,6	0,0	0,0
Сумська область	4,2	8,9	65,0	59,8	3,9	15,2	7,3	7,1
Тернопільська область	43,1	47,1	34,7	30,4	13,3	12,3	4,3	5,1
Харківська область	8,8	9,3	60,7	61,2	7,0	8,7	1,0	1,3
Херсонська область	29,7	н. д.	58,7	н. д.	3,6	н. д.	5,2	н. д.
Хмельницька область	42,7	58,4	8,8	5,4	0,9	0,3	0,0	0,0
Черкаська область	45,3	53,3	33,1	29,3	13,9	11,0	0,0	0,0
Чернівецька область	6,0	5,5	71,1	76,0	7,5	6,5	0,0	0,0
Чернігівська область	31,8	31,8	65,5	66,6	0,9	0,7	0,0	0,3
м. Київ	1,7	1,7	10,8	11,4	26,2	25,9	2,3	2,5

Джерело: розраховано автором за даними [55]

У Кіровоградській області частка сільського господарства в накопичених обсягах ПІІ була дещо меншою, але за рік збільшилася на 5,6 в. п., що свідчить про підвищення значення агропромислового комплексу регіону в умовах війни. При цьому зауважимо, що частка промисловості в обсягах ПІІ Кіровоградської області перевищує частку сільського господарства і також має зростаючу тенденцію, що дозволяє зробити висновок про індустріальний характер розвитку регіону. Проте, ПІІ в інформаційну та телекомунікаційну діяльність Кіровоградської області здійснюються в надзвичайно малих обсягах і практично не помітні у структурі ПІІ.

Як видно з таблиці 2.2, у більшості регіонів України у структурі обсягів ПІІ переважають інвестиції у промисловість. Найбільша частка промисловості у накопичених ПІІ спостерігалася в індустріально розвинених регіонах України та становила у 2022 р. 96,8% у Запорізькій, 89,1% - у Волинській, 85,3% - у Полтавській, 85% - у Житомирській, 83,8% - у Закарпатській, 76% - у Чернівецькій та 73,4% - у Дніпропетровській областях. Водночас зауважимо, що серед усіх регіонів України найбільший обсяг ПІІ був залучений у промисловість Дніпропетровської області, але за рік повномасштабної війни зменшився з 5365,1 млн дол. США до 4553,2 млн дол. США або на 15,1%. Дещо меншими, проте значними за обсягом, були ПІІ в промисловість Полтавської області та м. Києва, їхня динаміка також була спадною. Так, у Полтавській області ПІІ у промисловість зменшилися з 2627,7 до 1414,3 млн дол. США, а у м. Києві – з 1980,9 до 1408,4 млн дол. США відповідно.

Поряд з регіонами, в структурі ПІІ яких чітко вираженими є аграрні або промислові інвестиції, варто виділити Київську, Львівську та Харківську області, що мають більш диверсифіковану структуру ПІІ. Зокрема, у Київській області частка оптової та роздрібної торгівлі збільшилася з 25,8% у 2021 р. до 28,0% у 2022 р., частка транспортних послуг відповідно зросла з 5% до 5,4%. У Львівській області обсяг ПІІ в оптову та роздрібну торгівлю збільшився з 149,4 до 247,1 млн дол. США, в інформаційну та телекомунікаційну діяльність – з 68,8 до 73,9 млн дол. США, що обумовило зростання частки цих ВЕД в

залишках ПІІ у 2022 р. відповідно до 14,6% та 4,4%. Харківська область, поряд із значною часткою інвестицій у промисловість, характеризується зростаючою часткою інвестицій в оптову та роздрібну торгівлю (з 7% до 8,7%), транспортні послуги (з 1,0% до 1,3%), інформаційну та телекомунікаційну діяльність (з 3,2% до 5,2%), професійну, наукову та технічну діяльність (з 3,0% до 4,1%).

Особливістю структури ПІІ Миколаївської та Одеської областей є переважання інвестицій у транспорт, складське господарство, кур'єрську та поштову діяльність, що обумовлено розвиненістю логістичної інфраструктури та її комерційною привабливістю для іноземних інвесторів. Так, за період 2021-2022 рр. у Миколаївській області частка транспортних послуг в обсягах ПІІ зросла з 36,1% до 47,1%, а в Одеській області – з 46,1% до 49,4% відповідно. Проте, обсяги ПІІ в цей вид економічної діяльності зменшився в обох регіонах. У Миколаївській області відбулося скорочення обсягів ПІІ в сферу транспортних послуг з 204,9 до 110,9 млн дол. США, а в Одеській області – з 554,3 до 421,6 млн дол. США, що стало наслідком блокування російськими військами чорноморських портів України та ракетних обстрілів агресором портової інфраструктури в цих регіонах.

Проведене дослідження показало, що структура ПІІ за видами економічної діяльності визначається насамперед економічним потенціалом та галузевою спеціалізацією регіонів України. В умовах повномасштабної війни також посилився вплив факторів, пов'язаних з географічним розташуванням регіонів, зокрема, віддаленість від кордону з Росією. Застосування описового аналізу дозволило виявити особливості динаміки залишків ПІІ за видами економічної діяльності, проте для визначення основних чинників припливу ПІІ в економіку кожного регіону необхідно застосувати економетричні методи, що й буде зроблено у наступному підрозділі.

2.3. Оцінка диференціації регіонів України за рівнем інвестиційної привабливості

Регіони відрізняються за рівнем забезпеченості інвестиціями, обсягами залучених ПІІ, експортною ефективністю іноземних інвестицій та галузевою структурою ПІІ. Така диференціація за показниками інвестиційної діяльності значною мірою обумовлена розміром регіональної економіки, наявністю внутрішніх інвестицій, промисловим потенціалом, експортною спроможністю, інноваційною активністю суб'єктів господарювання, що є складовими інвестиційної привабливості регіонів. З метою оцінки відмінностей між регіонами України проведемо кластерний аналіз за показниками, які визначають інвестиційну привабливість регіону з точки зору іноземного інвестора, а також до системи показників включимо індикатори, що характеризують результативність використання ПІІ, залучених в економіку регіону.

Для проведення кластерного аналізу використаємо статистичні дані, опубліковані Державною службою статистики України за 2021 р., оскільки інформація про показники залишків ПІІ в економіці Донецької, Луганської та Херсонської областей за 2022 р. не подається. Перелік показників, які характеризують інвестиційну привабливість регіонів України, включає: ВРП у розрахунку на одну особу; обсяг реалізованої продукції промисловості; обсяги експорту; частка інноваційно активних підприємств в загальній кількості підприємств; обсяг капітальних інвестицій; частка інвестицій у ВРП (табл. 2.3). Показник частки інноваційно активних підприємств в загальній кількості підприємств в цій таблиці наводиться за 2020 р., оскільки статистичні спостереження наукової та інноваційної діяльності проводяться раз на два роки, тому дані за 2021 р. в джерелах офіційної статистики відсутні.

В якості показників, які дозволяють оцінити результати використання інвестиційного потенціалу та залучених інвестиційних ресурсів в регіонах, використаємо наступні: залишки ПІІ в економіці регіону; відношення ПІІ до ВРП; частка сільського господарства в накопичених ПІІ; частка промисловості

в накопичених ПП; частка оптової та роздрібної торгівлі в накопичених ПП; частка транспорту, складського господарства, кур'єрської та поштової діяльності (далі - транспортних послуг) в накопичених ПП; відношення експорту до ПП. Зазначені показники були нами систематизовані, розраховані та проаналізовані у підрозділах 2.2 та 2.3 (див. табл. 2.1, 2.2; рис. 2.4, 2.5).

Таблиця 2.3

Показники інвестиційної привабливості регіонів України у 2021 р.

Регіони	ВРП на одну особу, тис. дол.	Обсяг реалізованої промислової продукції, млрд грн	Обсяги експорту, млрд дол.	Частка інноваційно активних підприємств в загальній кількості підприємств, %	Капітальні інвестиції, млрд дол.	Частка інвестицій у ВРП, %
Вінницька область	4,12	90,6	1,31	10,50	0,610	9,8
Волинська область	3,26	43,5	0,83	6,50	0,423	12,7
Дніпропетровська область	6,73	670,5	12,16	9,40	2,833	13,5
Донецька область	2,51	387,9	7,04	6,30	1,172	11,5
Житомирська область	3,46	60,9	0,77	5,20	0,414	10,1
Закарпатська область	2,19	28,3	1,68	9,00	0,331	12,1
Запорізька область	5,0	301,1	4,74	14,60	0,759	9,2
Івано-Франківська область	3,19	97,5	1,16	16,30	0,443	10,3
Київська область	5,87	157,9	2,55	9,10	1,598	15,2
Кіровоградська область	3,94	46,7	1,02	9,60	0,313	8,7
Луганська область	0,89	24,6	0,17	8,60	0,162	8,6
Львівська область	4,29	146,9	2,93	10,00	1,136	10,6
Миколаївська область	4,07	83,7	3,45	9,00	0,438	9,8
Одеська область	4,15	94,7	1,69	7,00	0,871	8,9
Полтавська область	7,07	241,6	3,19	8,80	1,012	10,5
Рівненська область	2,8	58,6	0,7	8,50	0,775	24,2
Сумська область	3,63	61,4	1,06	12,30	0,381	10,0
Тернопільська область	2,87	29,9	0,67	17,30	0,384	13,1
Харківська область	4,41	231,4	1,8	11,30	0,889	7,7
Херсонська область	3,15	40,7	0,41	7,70	0,527	16,6
Хмельницька область	3,5	64,4	0,92	8,40	0,487	11,3
Черкаська область	4,05	93,6	0,88	9,80	0,444	9,4
Чернівецька область	2,2	19,4	0,21	9,80	0,154	7,9
Чернігівська область	4,23	39,5	1,19	9,80	0,371	9,1
м. Київ	15,58	474	1,53	4,80	7,389	16,0

Джерело: побудовано і розраховано автором за даними [50; 51; 56-58]

Кластерний аналіз проведемо із використанням модуля «Cluster Analysis» комп'ютерної програми «Statistica 7.0». Побудоване дерево поєднань регіонів за показниками інвестиційної привабливості дозволяє виділити в окрему групу Донецьку, Дніпропетровську області та м. Київ, між якими хоча й існує велика евклідова відстань, проте ці регіони знаходяться дуже далеко від інших груп регіонів, а тому їх можемо об'єднати в окрему групу (рис. 2.7). Друга група регіонів включає Київську, Львівську, Запорізьку, Полтавську та Харківську області. Решта регіонів України можуть бути віднесені до однієї групи або бути розподілені на дві окремі групи, проте на основі дендрограми складно визначити приналежність регіонів до гіпотетичних двох груп.

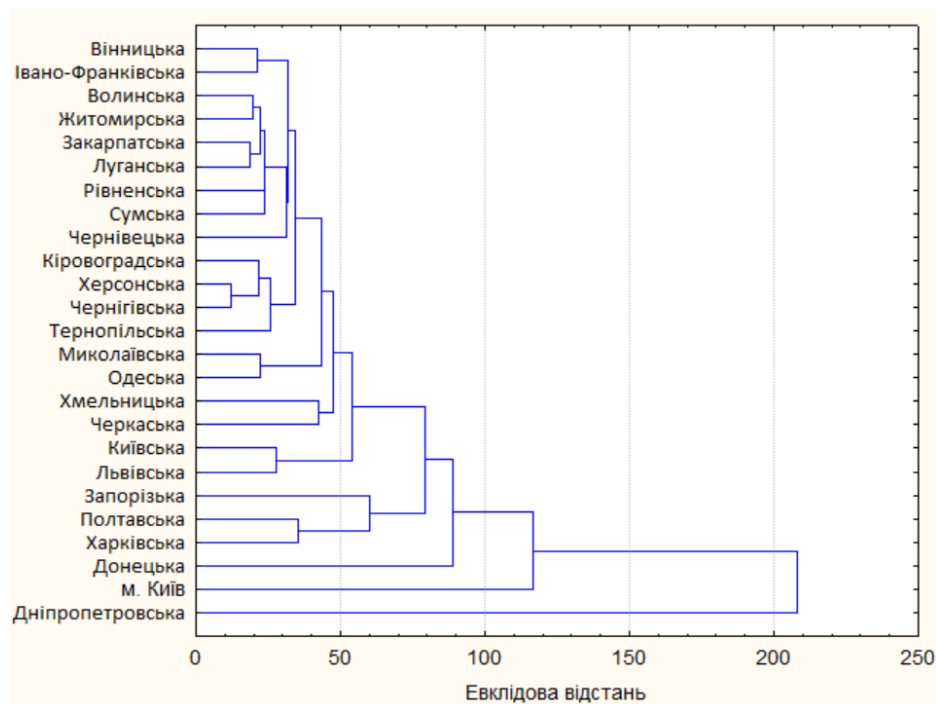

Рис. 2.7. Дендрограма поєднань регіонів України за показниками інвестиційної привабливості

Джерело: розраховано і побудовано автором

З метою підтвердження та уточнення поділу регіонів України на групи, який ми отримала за результатами побудови дендрограми, проведемо кластерний аналіз з використанням процедури «K-mean clustering». Результати розрахунків підтвердили попередньо визначений склад регіонів I групи, яка включає Донецьку та Дніпропетровську області та м. Київ. Також підтверджені

попередні результати, згідно яких до складу II групи регіонів включено Київську, Львівську, Запорізьку, Полтавську та Харківську області. Решта регіонів України згідно результатів кластерного аналізу було поділено ще на дві групи. До III групи увійшли такі регіони, як Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області. До IV групи регіонів включено Вінницьку, Волинську, Житомирську, Закарпатську, Івано-Франківську, Луганську, Рівненську, Сумську, Херсонську, Чернівецьку та Чернігівську області.

Регіони I групи знаходяться на значній відстані від центру кластера, але м. Київ є найбільш наближеним до центру (табл. 2.4). Отже, можемо визначити спільні ознаки цієї групи, аналізуючи показники інвестиційної привабливості Києва та порівнюючи з ними аналогічні показники у Донецькій та Дніпропетровській областях.

Основною спільною характеристикою регіонів I групи є найвища серед усіх регіонів концентрація промислового потенціалу та ефективне його використання, про що свідчить найбільший обсяг реалізованої продукції промисловості. Так, у Донецькій області у 2021 р. було реалізовано промислової продукції на 670,5 млрд грн, у Дніпропетровській області – на 387,9 млрд грн, у м. Києві – на 474 млрд грн. Обсяг капітальних інвестицій, спрямованих в економіку цих регіонів, також є найвищим по Україні, що свідчить про інвестиційну привабливість їхньої економіки для національних інвесторів.

Регіони I групи характеризуються високим рівнем забезпеченості економіки внутрішніми інвестиціями, оскільки частка капітальних інвестицій у ВРП становила 13,5% у Дніпропетровській області, 11,5% - у Донецькій області, 16,0% - у м. Києві. Така активність національних інвесторів підвищує інтерес іноземних інвесторів до економіки цих регіонів та сприяє значному надходженню прямих іноземних інвестицій, про що свідчить значення співвідношення ПІІ до ВРП: у Дніпропетровській області – 47,5%; у Донецькій області – 31,8%; у м. Києві – 55,7%. Водночас, при відносно не високому

значенні частки промисловості в обсягах ПП, частка оптової та роздрібною торгівлі у ПП значно більша порівняно з іншими регіонами України.

Отже, регіони I групи характеризуються найвищим інвестиційним потенціалом як з точки зору внутрішніх інвесторів, так і зарубіжних інвесторів.

Таблиця 2.4

Характеристика регіонів I групи з найвищим рівнем інвестиційної
привабливості

№	Регіон	Відстань до центру кластеру	Спільні ознаки інвестиційної привабливості
1	Дніпропетровська область	44,68459	Найвищий промисловий потенціал; високий рівень забезпеченості економіки національними та іноземними інвестиціями; висока інвестиційна привабливість промисловості, оптової та роздрібною торгівлі
2	Донецька область	35,13108	
3	м. Київ	16,95874	

Джерело: розраховано автором

До складу II групи (табл. 2.5) увійшли регіони, які характеризуються високим рівнем економічного розвитку, про що свідчить істотне значення ВРП на одну особу у 2021 р.: у Запорізькій області – 5 тис. дол., Київській – 5,87 тис. дол., Львівській – 4,29 тис. дол., Полтавській – 7,07 тис. дол., Харківській – 4,41 тис. дол. Хоча регіони II групи мають дещо менший промисловий потенціал, порівняно з регіонами I групи, проте за обсягами реалізованої продукції промисловості вони у кілька разів випереджають інші регіони України. У 2021 р. промисловими підприємствами Запорізької області було реалізовано продукції на 301,1 млрд грн, Київської області – на 157,9 млрд грн, Львівської – на 146,9 млрд грн, Полтавської – на 241,6 млрд грн та Харківської – на 231,4 млрд грн.

Також важливим чинником формування привабливого інвестиційного клімату регіонів II групи є значний рівень інноваційної активності підприємств, про що свідчить висока частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств. Так, значення цього показника становило у Запорізькій області – 14,6%, у Київській – 9,1%, у Львівській – 10%, Полтавській – 8,8% та Харківській – 11,3%. Регіони II групи експортують значну кількість продукції,

яка у кілька разів перевищує обсяги експорту регіонів третьої та четвертої груп. Так, експорт товарів Запорізької області у 2021 р. становив 4,74 млрд дол. США, у Київській області – 2,55 млрд дол. США, у Львівській – 2,93 млрд дол. США, Полтавській – 3,19 млрд дол. США, Харківській – 1,8 млрд дол. США. Отже, спільною ознакою регіонів цієї групи є їхня висока експортна орієнтованість.

З огляду на значні переваги економічного та промислового розвитку, регіони II групи характеризуються найвищими обсягами залишків ППІ в економіці, які на кінець 2021 р. становили 2,455 млрд дол. США у Запорізькій, 2,727 млрд дол. США – у Київській, 2,524 млрд дол. США – у Львівській, 2,314 млрд дол. США – у Полтавській та 1,428 млрд дол. США – у Харківській областях. Переважна частина ППІ спрямована в промисловість цих регіонів, а також в оптову та роздрібну торгівлю. Відповідно, й співвідношення ППІ та ВРП у регіонах II групи знаходиться на порівняно високому рівні, що дозволяє зробити висновок про високий рівень інвестиційної привабливості цих регіонів.

Таблиця 2.5

Характеристика регіонів II групи з високим рівнем інвестиційної привабливості

№	Регіон	Відстань до центру кластеру	Спільні ознаки інвестиційної привабливості
1	Запорізька область	24,76202	Високий рівень ВРП на одну особу; значний промисловий потенціал; високий рівень інноваційної активності промислових підприємств; висока експортна орієнтованість; найвищі залишки ППІ в економіці
2	Київська область	18,24901	
3	Львівська область	19,42096	
4	Полтавська область	9,61163	
5	Харківська область	6,00323	

Джерело: розраховано автором

Поділ решти регіонів на дві групи є умовним, оскільки за багатьма ознаками інвестиційної привабливості ці регіони є подібними. Проте, економіки цих регіонів відрізняються, що обумовлює незначні відмінності за рівнем розвитку, спеціалізації, забезпеченості інвестиційними ресурсами. Регіони, що увійшли до III групи, характеризуються середнім рівнем інвестиційної привабливості (табл. 2.6).

Найбільше наближеною до центра кластера є Кіровоградська область, а тому спільні ознаки інвестиційної привабливості будемо визначати, орієнтуючись на показники цього регіону. Насамперед, важливою спільною характеристикою інвестиційного клімату регіонів цієї групи визначимо середній рівень ВРП на одну особу, який становив 3-4 тис. дол. залежно від регіону. Обсяг капітальних інвестицій в економіці регіонів був у 4-6 разів меншим порівняно з регіонами з найвищим рівнем інвестиційної привабливості. Регіони характеризуються порівняно невисокими обсягами реалізованої продукції промисловості, які становили 46,7 млрд грн у Кіровоградській області, у Тернопільській області цей показник був найменший (29,9 млрд грн), а найвище значення спостерігалось у Черкаській та Одеській областях (понад 90 млрд грн). Проте, за рівнем інноваційної активності підприємств ці регіони не значно поступаються регіонам з високою інвестиційною привабливістю.

Більшість регіонів цієї групи є експортоорієнтованими, відповідно характеризуються високою експортною ефективністю ПП. Структура ПП регіонів III групи є більш диверсифікованою порівняно з двома попередніми групами, що обумовлено значними інвестиціями в сільське господарство (Кіровоградська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська області), оптову та роздрібну торгівлю (Кіровоградська, Одеська, Тернопільська, Черкаська області), транспорт та складське господарство (Одеська, Миколаївська, Тернопільська області).

Таблиця 2.6

Характеристика регіонів III групи з середнім рівнем інвестиційної привабливості

№	Регіон	Відстань до центру кластеру	Спільні ознаки інвестиційної привабливості
1	Кіровоградська область	8,71829	Середній рівень економічного розвитку; невисока ефективність використання промислового потенціалу; інноваційна активність підприємств; висока експортна ефективність ПП; диверсифікованість галузевої структури ПП
2	Миколаївська область	11,03448	
3	Одеська область	13,57356	
4	Тернопільська область	12,29843	
5	Хмельницька область	9,33753	
6	Черкаська область	9,61474	

Джерело: розраховано автором

Регіони IV групи (табл. 2.7) характеризуються нижчим рівнем інвестиційної привабливості порівняно з регіонами першої та другої груп, проте за певними показниками незначно поступається регіонам третьої групи. Про це свідчить середній рівень забезпеченості регіональної економіки капітальними інвестиціями: при обсягах інвестицій на рівні 0,3-0,7 млрд дол. у більшості регіонів цієї групи співвідношення інвестицій та ВРП перевищувало 10%. Водночас, регіони цієї групи характеризуються невисоким рівнем використання промислового потенціалу, про що свідчить обсяг реалізованої продукції промисловості на рівні 30-50 млрд грн у більшості регіонів. Рівень економічного розвитку регіонів загалом дещо нижчий, порівняно з іншими регіонами, і знаходився в межах 2-3,5 тис. дол.

Таблиця 2.7

Характеристика регіонів IV групи з низьким рівнем інвестиційної
привабливості

№	Регіон	Відстань до центру кластеру	Спільні ознаки інвестиційної привабливості
1	Вінницька область	11,07337	Середній рівень забезпеченості капітальними інвестиціями; низька ефективність використання промислового потенціалу; невисокий рівень економічного розвитку; низький обсяг залишків ППІ в економіці
2	Волинська область	5,47806	
3	Житомирська область	4,53892	
4	Закарпатська область	8,22808	
5	Івано-Франківська область	13,40450	
6	Луганська область	11,30011	
7	Рівненська область	8,28381	
8	Сумська область	4,50849	
9	Херсонська область	7,44599	
10	Чернівецька область	10,26001	
11	Чернігівська область	7,22284	

Джерело: розраховано автором

Про низький рівень інвестиційної привабливості свідчить найнижчий обсяг залишків ППІ в економіці, який у більшості регіонів цієї групи не перевищував 0,8-0,9 млрд дол. США. Не зважаючи на порівняно невисоку ефективність використання промислового потенціалу регіонів IV групи, у структурі ППІ цих регіонів переважають інвестиції у промисловість (48-88% загального обсягу). Водночас, привабливою для іноземних інвесторів була оптова та роздрібна торгівля, частка якої в ППІ коливалася від 2% до 7,5%.

Результати проведеного дослідження підтвердили диференціацію регіонів України за показниками інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестицій. При цьому більшість регіонів характеризуються порівняно невисоким рівнем інвестиційної привабливості через низький рівень економічного розвитку, недостатню забезпеченість внутрішніми інвестиціями, неефективне використання промислового потенціалу. Водночас, виділено регіони, які характеризуються найвищим і високим рівнем інвестиційної привабливості завдяки високому рівню економічного розвитку, наявності істотного промислового та експортного потенціалу, внутрішнім інвестиціям та високій інноваційній активності підприємств.

Висновки до розділу

1. Упродовж 2017-2021 рр., не зважаючи на позитивну динаміку внутрішніх інвестицій в регіонах України, спостерігалось зниження частки капітальних інвестицій у ВРП, що свідчить про недостатність внутрішніх інвестицій для економічного розвитку та про зростаючу потребу регіонів у додаткових інвестиційних ресурсах. Для більшості регіонів України у 2017-2021 рр. характерною була позитивна динаміка обсягів ПІІ. Після початку повномасштабної війни, через загострення загроз фізичного знищення промислових підприємств та об'єктів інфраструктури, руйнування логістичних ланцюгів та істотне скорочення трудового потенціалу, відбулося погіршення інвестиційного клімату в більшості регіонів України. Внаслідок цього спостерігався відтік ПІІ з більшості регіонів та зниження експортної ефективності іноземних інвестицій в регіонах, які наближені до зони бойових дій або зазнають істотних руйнувань промислової, енергетичної та цивільної інфраструктури через ракетні обстріли. Позитивна динаміка обсягів ПІІ в умовах воєнного стану спостерігалася лише у Вінницькій та Тернопільській областях. Найбільше скорочення залишків ПІІ у 2022 р. відбулося у Полтавській, Харківській та Запорізькій областях.

2. Іноземні інвестори надають перевагу сфері послуг, де зосереджено близько половини усіх залишків ПІІ, та переробній промисловості, куди спрямовується більше 20% іноземних інвестицій. Менш привабливими для іноземних інвесторів залишаються будівництво, тимчасове розміщування та організація харчування, професійна, наукова і технічна діяльність. Регіони України відрізняються за галузевою структурою залишків ПІІ. Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області, які спеціалізуються на виготовленні сільськогосподарської продукції, мають найбільшу частку ПІІ в сільське господарство. У більшості регіонів України у структурі обсягів ПІІ переважають інвестиції у промисловість. Найбільша частка промисловості у накопичених ПІІ спостерігалася у 2022 р. у Запорізькій, Волинській, Полтавській, Житомирській, Закарпатській, Чернівецькій та Дніпропетровській областях. Київська, Львівська та Харківська області мають більш диверсифіковану структуру ПІІ, яка характеризується більшою часткою оптової та роздрібної торгівлі, транспортних послуг, інформаційної та телекомунікаційної діяльності, професійної, наукової та технічної діяльності порівняно з іншими регіонами. У структурі ПІІ Миколаївської та Одеської областей переважають інвестиції у транспорт, складське господарство, кур'єрську та поштову діяльність, що обумовлено розвиненістю логістичної інфраструктури та її комерційною привабливістю для іноземних інвесторів.

3. Регіони України істотно відрізняються за рівнем інвестиційної привабливості та забезпеченістю інвестиціями. Найвищим рівнем інвестиційної привабливості у 2021 р. характеризувалися Дніпропетровська, Донецька області та м. Київ, у яких були найвищими показники забезпеченості внутрішніми та іноземними інвестиціями, а також ефективності використання промислового потенціалу. Група регіонів з високим рівнем інвестиційної привабливості включає Київську, Львівську, Запорізьку, Полтавську та Харківську області, які характеризуються значним промисловим потенціалом, високою інноваційною активністю підприємств, експортною орієнтованістю та найвищими залишками ПІІ в економіці. Водночас, більшість регіонів України

характеризуються порівняно невисоким рівнем інвестиційної привабливості через низький рівень економічного розвитку, недостатню забезпеченість внутрішніми інвестиціями, неефективне використання промислового потенціалу.

РОЗДІЛ 3. ЗНАЧЕННЯ ПІІ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ У ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

3.1. Детермінанти прямого іноземного інвестування в економіку регіонів: стан та значення для повоєнного розвитку

Перелік чинників, які впливають на інвестиційну привабливість регіонів доволі широкий і включає цілу низку показників, які характеризують розмір економіки, промисловий потенціал, насиченість економіки внутрішніми інвестиціями, ринок праці, міжнародну конкурентоспроможність продукції. Проте, як було показано у підрозділі 1.1, залежно від рівня економічного та технологічного розвитку регіону вплив забезпеченості природними, інвестиційними, людськими ресурсами та ефективності використання промислового потенціалу може відрізнятися в регіональному розрізі. Отже, для обґрунтування пріоритетних чинників, що сприятимуть припливу ПІІ в економіку регіонів України після завершення війни, необхідно визначити фактори, від яких залежали обсяги іноземних інвестицій до початку повномасштабної війни.

З метою визначення основних чинників, що впливають на обсяг залишків ПІІ в економіці регіонів, застосуємо метод панельної регресії на основі даних за 2017-2021 рр. для регіонів України, які подаються на сайті Державної служби статистики України та Національного банку України. В якості залежної змінної використаємо дані про залишки ПІІ за регіонами (FDI). Множина незалежних змінних включає такі показники: X_1 - ВРП на одну особу, тис. дол. США; X_2 - експорт, млрд. дол. США; X_3 - реалізована продукція промисловості, млрд грн; X_4 - кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання, тис. осіб; X_5 - рівень зайнятості населення, %; X_6 – валова додана вартість (ВДВ), створена у сільському господарстві, млрд грн; X_7 – ВДВ, створена у переробній промисловості, млрд грн; X_8 – ВДВ, створена в оптовій та роздрібній торгівлі, млрд грн; X_9 – обсяг капітальних інвестицій, млрд грн. Для проведення

регресійного аналізу використаємо модуль «Multiple Regression» комп'ютерної програми Statistica 7.0.

Результати панельної регресії, розрахованої за даними для усіх регіонів України за період 2017-2021 рр., дозволили виявити міцний ($R=0,918$) безпосередній зв'язок залишків ПП в економіці регіонів з обсягами експорту, обсягами реалізованої продукції промисловості та кількістю зайнятих працівників у суб'єктів господарювання (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Результати регресійного аналізу чинників прямого іноземного інвестування регіонів України у 2017-2021 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна		
	<i>FDI</i>	<i>FDI</i>	<i>FDI</i>
Кількість спостережень	125	125	125
Постійна величина	0,424 (0,700)	3,608*** (0,448)	3,867*** (0,222)
X_2	0,329*** (0,098)	0,346*** (0,103)	-
X_3	0,224** (0,107)	0,403*** (0,105)	-
X_4	0,939*** (0,132)	-	-
X_6	-	-	-0,202*** (0,052)
X_7	-	-	0,671*** (0,120)
X_8	-	0,521*** (0,086)	-
X_9	-	-	0,616*** (0,128)
R	0,918	0,910	0,926
R ²	0,842	0,829	0,857
F-критерій	F(3,121)=216,45	F(3,121)=196,37	F(3,121)=243,26

* - рівень статистичної помилки на рівні 10%; ** - рівень статистичної помилки на рівні 5%; *** - рівень статистичної помилки на рівні 1%.

Джерело: розраховано автором за даними [50; 51; 56; 57; 59; 60]

За нашими розрахунками, збільшення на 1% кожної з цих незалежних змінних сприяло зростанню обсягів ПП відповідно на 0,329%, 0,224% та 0,939% за інших незмінних умов. Коефіцієнт детермінації показує, що зміна залишків ПП в регіонах України упродовж досліджуваного періоду на 84,2% залежала від

вказаних чинників. Розрахункове значення критерію Фішера істотно перевищує його табличне значення, що свідчить про щільний зв'язок між змінними. Похибка розрахунку постійної величини була високою (54%), а розрахунку коефіцієнтів при незалежних змінних - не перевищувала 5%, тому використання отриманих результатів для прогнозування обсягу ПП можливе із певними застереженнями.

Більш точними є результати побудови другої та третьої моделей регресії, оскільки похибка розрахунків постійної величини та коефіцієнтів при незалежних змінних не перевищувала 1%. Високі значення коефіцієнтів кореляції та детермінації свідчать про наявність міцного істотного зв'язку між залежної та незалежними змінними. Зокрема, згідно другої моделі регресії, при збільшенні на 1% обсягів експорту в регіонах відбувалося зростання залишків ПП на 0,346%, зростання на 1% реалізованої продукції промисловості обумовлювало збільшення ПП на 0,403%, а збільшення на 1% ВДВ, створеної в оптовій та роздрібній торгівлі, сприяло зростанню ПП на 0,521% за інших незмінних умов.

Третя регресійна модель показала наявність оберненого зв'язку між залишками ПП регіонів та зміною ВДВ, створеною у сільському господарстві: при збільшенні на 1% незалежної змінної відбувалося зменшення залежної змінної на 0,202% за інших рівних умов. Водночас, більш істотним був прямий вплив на залишки ПП інших незалежних змінних. Так, збільшення на 1% ВДВ, створеної у переробній промисловості, сприяло зростанню обсягів ПП на 0,671%, а зростання на 1% обсягу капітальних інвестицій забезпечувало збільшення ПП на 0,616% за інших незмінних умов.

Отже, в результаті регресійного аналізу підтверджено залежність накопичених ПП від більшості чинників, які визначають рівень інвестиційної привабливості регіонів. При цьому, не виявлено статистично значимого взаємозв'язку між залишками ПП та такими змінними, як ВРП на одну особу та рівень зайнятості населення регіонів. Теоретичні положення та результати емпіричних досліджень визначають ці чинники як вагомні стимули для припливу

іноземних інвестицій, але водночас важливою є величина цих показників, за якої вони здійснюють помітний вплив на обсяг ПІІ. Таким чином, враховуючи істотну диференціацію регіонів України за показниками інвестиційної привабливості, перевіримо за допомогою панельної регресії залежність залишків ПІІ від чинників інвестиційної привабливості для чотирьох груп регіонів України, які ми визначили в результаті кластерного аналізу (підрозділ 2.3).

Для I групи регіонів, що включає Донецьку та Дніпропетровську область і м. Київ, за результатами панельної регресії було підтверджено залежність ПІІ від обсягів експорту, обсягів реалізованої продукції промисловості та ВДВ, створеної в оптовій та роздрібній торгівлі, яка описується наступним рівнянням:

$$FDI_1 = 7,854 + 0,928 \cdot X_2 - 0,432 \cdot X_3 + 0,428 \cdot X_8. \quad (3.1)$$

Як видно з рівняння 3.1, зв'язок між залишками ПІІ та обсягами реалізованої продукції промисловості є оберненим: при збільшенні на 1% незалежної змінної відбувалося зменшення залежної змінної на 0,432%. Отже, скорочення реалізованої промислової продукції, яке відбувалося у 2018-2020 рр. у Донецькій та Дніпропетровській області, супроводжувалося збільшенням залишків ПІІ у 2019 р., що свідчить про інтерес іноземних інвесторів до економіки цих регіонів попри спад в промисловості. Очевидно, що для іноземних інвесторів привабливою є сфера оптової та роздрібною торгівлі, оскільки існує прямий зв'язок між залишками ПІІ та обсягами ВДВ, створеною торговельними підприємствами: збільшення на 1% незалежної змінної сприяло зростанню залежної змінної на 0,428%. Звернемо увагу також на істотну пряму залежність ПІІ від обсягів експорту, що свідчить про привабливість для іноземних інвесторів регіонів, які є експортоорієнтованими. Так, при збільшенні на 1% обсягів експорту відбувалося зростання залишків ПІІ на 0,928%.

В результаті регресійного аналізу даних для регіонів I групи не було виявлено залежності між залишками ПІІ та зміною ВРП на одного мешканця,

кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання, рівня зайнятості населення, ВДВ у сільському господарстві, ВДВ у переробній промисловості, обсягів капітальних інвестицій. Високе значення коефіцієнта кореляції ($R=0,995$) свідчить про міцний зв'язок між залежною та незалежними змінними. Розрахункове значення критерію Фішера істотно перевищує його табличне значення ($F(3,11)=365,72$), що підтверджує щільність цього зв'язку. Коефіцієнт детермінації показує, що зміна залишків ППІ в регіонах I групи упродовж досліджуваного періоду на 99% залежала від вказаних чинників і лише на 1% - від інших факторів. Похибка регресії не перевищувала 5%, що свідчить про статистичну значимість отриманих результатів.

Для регіонів II групи, яка включає Запорізьку, Київську, Львівську, Полтавську, Харківську області, результати панельної регресії підтвердили залежність обсягів ППІ від усіх врахованих у нашому дослідженні чинників. Ми побудували дві регресійні моделі. Перша модель описує міцний зв'язок ($R=0,926$) залишків ППІ від обсягів ВРП на одну особу, експорту, реалізованої продукції промисловості та кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання:

$$FDI_2 = 4,985 + 0,604 \cdot X_1 + 1,042 \cdot X_2 - 0,626 \cdot X_3 + 0,645 \cdot X_4. \quad (3.2)$$

Як видно з рівняння 3.2, згідно першої моделі, найбільш вагомий вплив на обсяг залишків ППІ в економіці регіонів II групи здійснювала зміна обсягів експорту: при збільшенні на 1% незалежної змінної відбувалося зростання залежної змінної на 1,042%. Зміна обсягів реалізованої промислової продукції обернено впливала на залишки ППІ: зростання на 1% незалежної змінної призводило до зменшення залежної змінної на 0,626%. Приблизно однаковий прямий вплив на залишки ППІ здійснювала зміна ВРП на одного мешканця та кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання: збільшення кожної незалежної змінної на 1% сприяло зростанню залежної змінної відповідно на 0,604% та 0,645%.

Побудована нами регресійна модель є статистично значимою, оскільки похибка розрахунків не перевищувала 1%. Коефіцієнт детермінації показує, що

обсяги залишків ПП в регіонах II групи, згідно рівняння 3.2, на 85,8% визначалися зміною обсягів ВРП на одну особу, експорту, реалізованої продукції промисловості та кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання, а на 14,2% - іншими факторами. Розрахункове значення критерія Фішера було більше, ніж його табличне значення ($F(4,2)=30,316$), що підтверджує щільність зв'язку між залежною та незалежними змінними.

Друга регресійна модель описує залежність обсягів ПП регіонів II групи від зміни рівня зайнятості населення, ВДВ у сільському господарстві, ВДВ у переробній промисловості, ВДВ в оптовій та роздрібній торгівлі та обсягу капітальних інвестицій:

$$FDI_2 = 25,5 - 5,42 \cdot X_5 - 0,377 \cdot X_6 + 0,68 \cdot X_7 + 0,32 \cdot X_8 + 0,52 \cdot X_9. \quad (3.3)$$

Звернемо увагу, що найбільший та обернений вплив на залишки ПП в економіці, здійснювала зміна рівня зайнятості населення, який упродовж досліджуваного періоду мав спадну тенденцію у всіх регіонах II групи. Так, зниження на 1% рівня зайнятості населення обумовлювало збільшення ПП на 5,42%, що може бути результатом модернізації та технічного удосконалення виробничих потужностей в промисловості, яке зменшувало потребу в працівниках. Також виявлено дещо слабший обернений зв'язок між залишками ПП та зміною ВДВ у сільському господарстві: при збільшенні на 1% незалежної змінної відбувалося зменшення залежної змінної на 0,377%. Водночас, виявлено прямий зв'язок залишків ПП та зміною ВДВ у переробній промисловості, ВДВ в оптовій та роздрібній торгівлі та обсягів капітальних інвестицій: збільшення кожної незалежної змінної на 1% сприяло зростанню залежної змінної відповідно на 0,68%, 0,32% та 0,52% за інших рівних умов.

Залежність ПП від чинників інвестиційної привабливості, яка описується рівнянням 3.3, є істотною, про що свідчить значення коефіцієнта кореляції, яке дорівнює 0,862. Розрахункове значення критерія Фішера незначно перевищує його табличне значення ($F(5,19)=11,068$), тому щільність зв'язку між змінними є не високою. Коефіцієнт детермінації показує, що обсяги залишків ПП в регіонах II групи, згідно рівняння 3.3, на 74,4% залежали від зміни рівня

зайнятості населення, ВДВ у сільському господарстві, ВДВ у переробній промисловості, ВДВ в оптовій та роздрібній торгівлі та обсягу капітальних інвестицій, а на 25,6% - від інших чинників. Похибка регресії не перевищувала 5%, що підтверджує статистичну значимість отриманих результатів.

Результати панельної регресії за даними інвестиційного потенціалу регіонів III групи (Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області) виявили залежність обсягів накопичених ПІІ в економіці лише від двох факторів, що впливають на формування інвестиційної привабливості. За нашими розрахунками, в економіці регіонів III групи упродовж 2017-2021 рр. існував сильний ($R=0,862$) прямий зв'язок між залишками ПІІ та такими змінними, як кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання і ВДВ у сільському господарстві:

$$FDI_3 = -6,077 + 1,953 \cdot X_4 + 0,596 \cdot X_6. \quad (3.4)$$

Як видно з рівняння 3.4, збільшення на 1% зайнятих працівників сприяло зростанню залишків прямих інвестицій на 1,953%, а зростання на 1% ВДВ у сільському господарстві – на 0,596% за інших незмінних умов. Розрахункове значення критерія Фішера перевищує його табличне значення ($F(2,27)=39,296$), тому зв'язок між змінними був щільний. Коефіцієнт детермінації показує, що обсяги залишків ПІІ в регіонах III групи, згідно рівняння 3.4, на 74,4% залежали від зміни кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та ВДВ у сільському господарстві, а на 25,6% - від інших факторів. Похибка регресії не перевищувала 5%, що підтверджує статистичну значимість отриманих результатів.

Для регіонів IV групи (Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Чернівецька та Чернігівська області) на основі панельної регресії нами було побудовано дві моделі залежності обсягів ПІІ від зміни чинників інвестиційної привабливості. Перша регресійна модель характеризується дещо вищим значенням коефіцієнта кореляції ($R=0,855$) та кращим значенням критерія Фішера ($F(2,52)=70,995$), що свідчить про сильніший зв'язок між залежною та

незалежними змінними, порівняно з другою моделлю. Згідно першої моделі, існує обернений зв'язок між залишками ПП та обсягами ВРП на одну особу і прямий зв'язок – між ПП та обсягом ВДВ, яка створена у переробній промисловості:

$$FDI_4 = 3,813 - 0,681 \cdot X_1 + 1,429 \cdot X_7. \quad (3.5)$$

Як видно з рівняння 3.5, більш вагомим був позитивний вплив ВДВ у промисловості на обсяги ПП, а негативний вплив зміни ВРП на одну особу був слабшим. При зростанні на 1% ВДВ у промисловості залишки ПП в економіці регіонів четвертої групи у період 2017-2021 рр. збільшувалися на 1,429%, а при збільшенні на 1% обсягів ВРП на одну особу – значення залежної змінної зменшувалося на 0,681% за інших незмінних умов. Коефіцієнт детермінації показує, що зміна залишків ПП на 73,2% визначалася динамікою ВРП на одного мешканця та обсягів ВДВ у промисловості, а на 26,8% - іншими чинниками. Помилка розрахунків не перевищувала 1%, що підтверджує статистичну значимість отриманих результатів.

Друга модель регресії, порівняно з описаною вище, має дещо нижчі значення коефіцієнтів кореляції ($R=0,850$) та детермінації ($R^2=0,723$), а також менше розрахункове значення критерію Фішера ($F(3,51)=44,525$). Проте, зазначені показники свідчать про наявність істотного зв'язку між залежною та незалежними змінними, а похибка розрахунків не перевищує 1% і підтверджує статистичну значимість результатів регресійного аналізу. Ця модель описує залежність обсягів ПП від зміни таких показників, як обсяги експорту, реалізована продукція промисловості, кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання:

$$FDI_4 = 10,098 + 0,481 \cdot X_2 + 1,447 \cdot X_3 - 1,767 \cdot X_4. \quad (3.6)$$

Згідно результатів регресійного аналізу, найбільше впливала на обсяг ПП зміна кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання: збільшення на 1% незалежної змінної призводило до зниження залежної змінної на 1,767%. Дещо меншим був прямий вплив зміни обсягів реалізованої продукції промисловості – при збільшенні на 1% цієї змінної відбувалося зростання

залишків ПІІ на 1,447%. Значно меншим, але також позитивним, був вплив обсягів експорту, зростання якого на 1% забезпечувало збільшення залишків ПІІ на 0,481% за інших незмінних умов.

Результати дослідження впливу факторів інвестиційної привабливості на обсяг ПІІ в регіонах України можуть бути основою для обґрунтування стратегічних напрямів економічного розвитку регіонів у період повоєнного відновлення. З огляду на існуючу диференціацію регіонів як за рівнем забезпеченості інвестиціями, так і за основними чинниками формування інвестиційної привабливості, при розробці Державної стратегії регіонального розвитку на повоєнний період необхідно враховувати особливості залежності обсягів ПІІ від факторів промислового потенціалу, зайнятості, галузевої структури економіки виділених нами чотирьох груп регіонів.

Крім цього, регіональні стратегії соціально-економічного розвитку повинні передбачати заходи щодо стимулювання та підтримки тих видів економічної діяльності, які сприяють збільшенню обсягів ПІІ. Наприклад, для регіонів I групи перспективними вважаємо розвиток експортоорієнтованих видів економічної діяльності та інфраструктури оптової та роздрібної торгівлі. Для регіонів II групи найбільш важливими є загальне збільшення ВРП та стимулювання внутрішніх інвестицій, підтримка експортоорієнтованих підприємств, розвиток переробної промисловості та мережі оптової та роздрібної торгівлі. У регіонах III групи стратегічними напрямками стимулювання припливу ПІІ є кількість зайнятих працівників на підприємствах і розвиток сільського господарства. Для регіонів IV групи пріоритетними визначимо розвиток переробної промисловості, стимулювання експорту та створення додаткових робочих місць з метою збільшення кількості зайнятого населення. З іншого боку, для кожного регіону також необхідно визначати вплив ПІІ на економічне зростання, а також залежність зростання від обсягів інвестицій, залучених у різні види економічної діяльності.

3.2. Напрями удосконалення галузевої структури ПП для забезпечення регіонального розвитку України після війни

У період повоєнного відновлення одним з основних завдань уряду вважаємо забезпечення ефективності використання потенціалу кожного регіону з метою пришвидшення економічного зростання як необхідної умови нарощення ендогенних ресурсів розвитку. Проте, з огляду на погіршення забезпеченості регіонів інвестиційними ресурсами під час війни та після її завершення, очікується, що важливим джерелом фінансування проектів відбудови України стануть прямі іноземні інвестиції. В умовах нестабільності, підвищених комерційних ризиків та загроз підприємницькій діяльності доцільно буде істотно змінювати інвестиційну політику держави в частині удосконалення інструментів стимулювання припливу іноземних інвестицій. При цьому необхідно буде враховувати ефекти від залучення ПП в різні галузі для економіки, що залежать як від спеціалізації регіональної економіки, так і від галузевої структури іноземних інвестицій. Відповідно, пропонуємо визначати залежність економічного зростання регіонів України від галузевої структури ПП і, на цій основі, визначати види економічної діяльності, які в першу чергу повинні отримувати державну підтримку щодо сприяння надходженню ПП, щоб дати поштовх якомога швидшому відновленню економіки.

Загалом, залишки ПП в економіці регіонів позитивно впливали на економічне зростання регіонів України у період до повномасштабного вторгнення російських військ, про що свідчать результати панельної регресії за даними 2017-2021 рр. Згідно результатів регресійного аналізу, існує прямий міцний зв'язок ($R=0,917$) між ВРП регіонів України та залишками ПП, який описується наступним рівнянням:

$$GRP = 4,61 + 0,563 \cdot FDI. \quad (3.7)$$

Як видно з рівняння 3.7, збільшення на 1% залишків ПП в економіці регіонів сприяло зростанню обсягів ВРП на 0,563% за інших незмінних умов. Коефіцієнт детермінації показує, що обсяги ВРП в регіонах України на 84,2%

залежали від зміни залишків ППІ в економіці регіонів, а на 15,8% - від інших факторів. Розрахункове значення критерія Фішера істотно перевищувало його табличне значення ($F(1,12)=658,57$), тому зв'язок між змінними є дуже щільний. Похибка регресії була на рівні 0%, що підтверджує статистичну значимість отриманих результатів. Отже, ППІ є важливим чинником економічного зростання регіонів України, відповідно стимулювання їх надходження після завершення війни сприятиме пришвидшенню відновлення економіки.

Водночас, залучення ППІ в різні види економічної діяльності здійснюють різний вплив на економічний розвиток, оскільки галузі економіки, які залучають інвестиції, створюють різний обсяг валової доданої вартості, що є основною компонентою формування ВРП. Це підтверджується результатами панельної регресії для регіонів України, які дозволили виявити прямий зв'язок ВРП та залишків ППІ в різних видах економічної діяльності. Найбільш міцний зв'язок ($R=0,959$) існував між ВРП та загальним обсягом ППІ (FDI), обсягом ППІ в сільське господарство (FDI_1), обсягом ППІ в інформаційну та телекомунікаційну діяльність (FDI_5) та обсягом ППІ в професійну, наукову та технічну діяльність (FDI_6):

$$GRP = 5,84 + 0,35 \cdot FDI + 0,06 \cdot FDI_1 + 0,037 \cdot FDI_5 + 0,07 \cdot FDI_6. \quad (3.8)$$

За результатами нашого дослідження, загальний обсяг накопичених інвестицій є основним чинником економічного зростання регіонів України, оскільки при збільшенні обсягів ППІ на 1% відбувалося зростання ВРП на 0,35%. Галузева структура ППІ здійснювала дещо менший вплив на економічне зростання, проте він був позитивний. При цьому, найбільш вагомими, з точки зору забезпечення економічного зростання, були залишки ППІ в таких видах економічної діяльності, як сільське господарство, інформаційну та телекомунікаційну сферу, професійну, науково-технічну діяльність, а вплив інших галузей економіки згідно цієї моделі був статистично не значимим. Коефіцієнт детермінації показує, що обсяги ВРП в регіонах України на 92,1% залежали від зміни врахованих у рівнянні 3.8 чинників, а на 7,9% - від інших факторів, які не бралися до уваги при моделюванні. Розрахункове значення

критерія Фішера істотно перевищувало його табличне значення ($F(4,94)=274,15$), що свідчить про щільність зв'язку між залежною та незалежними змінними. Похибка регресії не перевищувала 1%, що підтверджує статистичну значимість отриманих результатів.

Друга модель залежності економічного зростання регіонів України від галузевої структури ПП також характеризується наявністю міцного зв'язку між змінними. Проте, значення коефіцієнта кореляції є дещо меншим ($R=0,906$), а коефіцієнт детермінації свідчить про те, що динаміка ВРП на 82,1% залежала від факторів, включених в регресійну модель, і на 17,9% - від інших факторів. Згідно наших розрахунків, ВРП регіонів України у період 2017-2021 рр. залежав від зміни обсягів ПП в оптову та роздрібну торгівлю (FDI_3), обсягів ПП в інформаційну та телекомунікаційну діяльність (FDI_5) та обсягів ПП в професійну, наукову та технічну діяльність (FDI_6):

$$GRP = 8,01 + 0,122 \cdot FDI_3 + 0,09 \cdot FDI_5 + 0,07 \cdot FDI_6. \quad (3.9)$$

Як видно з рівняння 3.9, найбільш вагомим чинником економічного зростання регіонів України була зміна залишків ПП в оптовій та роздрібній торгівлі: при збільшенні на 1% незалежної змінної відбувалося зростання залежної змінної на 0,122%. Вплив зміни залишків ПП в інформаційній та телекомунікаційній діяльності на обсяги ВРП згідно цієї моделі дещо вищий, порівняно з рівнянням 3.8: збільшення на 1% залежної змінної сприяло зростанню залежної змінної на 0,09%. Залежність економічного зростання від залишків ПП в професійній, науковій та технічній діяльності була на такому ж рівні, як і у попередній моделі. Рівняння регресії є адекватним, оскільки розрахункове значення критерія Фішера істотно перевищувало його табличне значення ($F(3,95)=146,09$) і свідчить про щільність зв'язку між залежною та незалежними змінними. Похибка регресії не перевищувала 1%, що підтверджує статистичну значимість отриманих результатів.

Для підтвердження гіпотези про залежність економічного зростання від галузевої структури іноземних інвестицій використаємо результати групування регіонів України за показниками інвестиційної привабливості та проведемо

оцінку впливу зміни залишків ПП за видами економічної діяльності на динаміку обсягів ВРП у період 2017-2021 рр. Для кожної з чотирьох груп регіонів, які ми сформуваємо за результатами кластерного аналізу у підрозділі 2.3, за допомогою панельної регресії визначимо види економічної діяльності, залучення іноземних інвестицій в які впливає на економічне зростання.

За нашими розрахунками, динаміка ВРП регіонів I групи (*GRP1*) на 95,5% залежала від зміни залишків ПП в промисловості (*FDI₂*) та залишків ПП в інформаційній та телекомунікаційній діяльності (*FDI₅*) і лише на 4,5% - від інших чинників, про що свідчить значення коефіцієнта детермінації (табл. 3.2). Зв'язок між ВРП регіонів I групи та ПП в зазначені види економічної діяльності був прямим: при збільшенні залишків ПП в промисловості на 1% залежна змінна зростала на 0,508%, а зростання залишків ПП у інформаційній та телекомунікаційній сфері сприяло збільшенню залежної змінної на 0,220% за інших незмінних умов. Залежність між змінними є міцною, що підтверджують високі значення коефіцієнту кореляції та критерія Фішера. Рівень похибки не перевищував 1%, що свідчить про статистичну значущість отриманих результатів.

Таблиця 3.2

Результати панельної регресії залежності економічного зростання регіонів України від галузевої структури ПП у 2017-2021 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна			
	<i>GRP1</i>	<i>GRP2</i>	<i>GRP3</i>	<i>GRP4</i>
Кількість спостережень	15	25	30	45
Постійна величина	4,964*** (0,733)	8,541*** (0,103)	5,663*** (0,243)	5,959*** (0,229)
<i>FDI</i>	-	-	0,224*** (0,054)	0,341*** (0,036)
<i>FDI₁</i>	-	0,126*** (0,031)	-	-
<i>FDI₂</i>	0,508*** (0,093)	-	0,247*** (0,054)	-
<i>FDI₃</i>	-	-	-	-
<i>FDI₅</i>	0,220*** (0,013)	-	-	0,048*** (0,011)
R	0,977	0,642	0,903	0,870
R ²	0,955	0,412	0,816	0,757
F-критерій	F(2,12)=127,53	F(1,23)=16,153	F(2,27)=60,198	F(2,42)=65,629

* - рівень статистичної помилки на рівні 10%; ** - рівень статистичної помилки на рівні 5%;

*** - рівень статистичної помилки на рівні 1%.

Джерело: розраховано автором

Водночас, в результаті регресійного аналізу не виявлено статистично значимої залежності економічного зростання регіонів I групи від зміни залишків ПП у сільському господарстві, оптовій та роздрібній торгівлі, в сфері транспортних послуг, у професійній та науково-технічній діяльності. Отже, в умовах повоєнного відновлення стимулювання надходження ПП саме в ці види діяльності в Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Києві сприятиме пришвидшенню економічного зростання регіонів і створить економічне підґрунтя для забезпечення розвитку інших сфер економіки.

Для регіонів II групи, яка включає Запорізьку, Київську, Львівську, Полтавську та Харківську області, виявлено пряму залежність ВРП (GRP_2) від залишків ПП у сільському господарстві (FDI_1): при збільшенні на 1% незалежної змінної відбувалося зростання залежної змінної на 0,126% за інших незмінних умов (див. табл. 3.2). При цьому, звернемо увагу, що зв'язок між змінними є помірний і не щільний, оскільки значення коефіцієнта кореляції та критерія Фішера - не високі. Коефіцієнт детермінації показує, що динаміка ВРП регіонів II групи лише на 41,2% визначалася зміною залишків ПП в сільському господарстві, а на 58,8% - іншими факторами, які не включені в панельну регресію. Результати регресійного аналізу є статистично значимими, оскільки похибка розрахунків не перевищувала 1%.

В результаті дослідження не виявлено статистично значимої залежності економічного зростання регіонів II групи від зміни залишків ПП у промисловості, в оптовій та роздрібній торгівлі, в інформаційній та телекомунікаційній діяльності, в сфері транспортних послуг, у професійній та науково-технічній діяльності. Отже, для регіонів II групи найбільш перспективним вважаємо стимулювання ПП у сільське господарство після завершення війни, що забезпечить швидкий позитивний ефект для економіки. Водночас, зважаючи на значний промисловий потенціал регіонів, поряд із заходами щодо стимулювання ПП в сільське господарство, важливим стратегічним напрямом економічного розвитку має стати створення

привабливих умов для іноземних інвесторів, які готові фінансувати реалізацію проектів у сфері промисловості.

Результати панельної регресії підтвердили залежність ВРП регіонів III групи (*GRP3*) від зміни обсягів ПІІ, залучених в економіку регіонів (*FDI*), та залишків ПІІ у промисловість. Як показано у таблиці 3.2, зв'язок між економічним зростанням регіонів та загальним обсягом ПІІ і залишками ПІІ в промисловості був міцним, про що свідчить високе значення коефіцієнта кореляції. Взаємозв'язок між змінними був прямим: при збільшенні на 1% обсягів ПІІ відбувалося зростання ВРП на 0,224%, а збільшення залишків ПІІ у промисловості на 1% сприяло зростанню ВРП на 0,247% за інших незмінних умов. Коефіцієнт детермінації показує, що динаміка ВРП регіонів III групи на 81,6% визначалася зміною обсягів ПІІ та залишків ПІІ в промисловості і на 18,4% - іншими факторами. В результаті дослідження не було виявлено статистично значимої залежності економічного зростання від зміни залишків ПІІ в сільському господарстві, в оптовій та роздрібній торгівлі, в інформаційній та телекомунікаційній діяльності, в сфері транспортних послуг, у професійній та науково-технічній діяльності. Похибка регресії не перевищувала 1%, що свідчить про статистичну значущість отриманих результатів. Таким чином, у Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Тернопільській, Хмельницькій та Черкаській областях у період повоєнного відновлення приплив іноземних інвестицій загалом є важливим чинником економічного розвитку цих регіонів. При цьому, особлива увага повинна приділятися стимулюванню збільшення обсягів ПІІ, залучених в промисловість.

За результатами наших розрахунків виявлено істотний прямий зв'язок ($R=0,870$) між ВРП регіонів IV групи (*GRP4*) і зміною обсягів ПІІ, залучених в економіку регіонів (*FDI*), та залишками ПІІ в інформаційній і телекомунікаційній сфері. При цьому звернемо увагу, що вплив загальних обсягів ПІІ на економічне зростання був вагомим, порівняно з впливом інвестицій в інформаційну та телекомунікаційну діяльність. Як видно з таблиці 3.2, збільшення обсягу ПІІ на 1% забезпечувало зростання ВРП на 0,341%, а

збільшення на 1% залишків ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній сфері – лише на 0,048%. Коефіцієнт детермінації показує, що динаміка ВРП регіонів цієї групи на 75,7% залежала від зміни загальних обсягів ПІІ та залишків ПІІ в інформаційній та телекомунікаційній діяльності, а на 24,3% - від інших чинників, не включених у регресійну модель. В результаті дослідження не було виявлено статистично значимого зв'язку між ВРП та залишками ПІІ в сільському господарстві, в оптовій та роздрібній торгівлі, у промисловості, в сфері транспортних послуг, у професійній та науково-технічній діяльності. Похибка регресії не перевищувала 1%, що свідчить про статистичну значимість отриманих результатів. Таким чином, у період повоєнного відновлення економіки у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Луганській, Рівненській, Сумській, Херсонській, Чернівецькій та Чернігівській областях необхідно забезпечити збільшення надходжень ПІІ загалом, а також сприяти залученню ПІІ в сферу інформації та телекомунікації.

Підсумовуючи результати дослідження, зазначимо, що прямі іноземні інвестиції мають вагомe значення для економіки всіх регіонів України, оскільки їх накопичення позитивно впливає на економічне зростання. З огляду на диференціацію регіонів за рівнем економічного розвитку та галузевою структурою економіки, надходження ПІІ в окремі види економічної діяльності по різному впливає на економіку регіонів. Тому, для забезпечення швидшого економічного зростання регіонів України у період повоєнного відновлення необхідно на державному рівні розробляти і впроваджувати заходи не лише для загального покращення інвестиційного клімату, а й для стимулювання іноземних інвестицій у ті види економічної діяльності, які безпосередньо впливають на приріст валового регіонального продукту.

Висновки до розділу

1. Загалом, обсяги ПІІ, накопичені в регіонах України, залежали від динаміки обсягів капітальних інвестицій, експорту, обсягів реалізованої продукції промисловості, кількості зайнятих працівників у суб'єктів

господарювання, ВДВ у переробній промисловості, ВДВ в оптовій та роздрібній торгівлі. Сукупність факторів, що впливають на обсяг накопичених ПП, відрізняються за регіонами України. У зв'язку з цим при розробці стратегій регіонального розвитку у повоєнний період необхідно враховувати взаємозв'язок ПП з основними чинниками інвестиційної привабливості та розробляти відповідні заходи: у регіонах I групи - розвиток експортоорієнтованих видів економічної діяльності та інфраструктури оптової та роздрібно торгівлі; у регіонах II групи - збільшення ВРП та стимулювання внутрішніх інвестицій, підтримка експортоорієнтованих підприємств, розвиток переробної промисловості та мережі оптової та роздрібно торгівлі; у регіонах III групи - збільшення кількості зайнятих працівників на підприємствах і розвиток сільського господарства; у регіонах IV групи - розвиток переробної промисловості, стимулювання експорту та збільшення кількості зайнятого населення.

2. У результаті дослідження підтверджено гіпотезу про безпосередній вплив обсягів ПП на економічне зростання регіонів України упродовж 2017-2021 рр. Крім цього, виявлено прямий вплив залишків ПП у промисловості та в інформаційній та телекомунікаційній діяльності на зміну ВРП регіонів I групи, пряму залежність ВРП регіонів II групи від залишків ПП у сільському господарстві, для регіонів III групи – залежність ВРП від ПП у промисловості, для регіонів IV групи - залежність ВРП від ПП в інформаційній і телекомунікаційній сфері. Отже, залучення ПП у зазначені види економічної діяльності за регіонами розглядається як основа створення точок економічного росту у період повоєнного відновлення. Тому, для пришвидшення економічного зростання регіонів України після завершення війни необхідно на державному рівні розробляти і впроваджувати заходи не лише для загального покращення інвестиційного клімату, а й для стимулювання іноземних інвестицій у ті види економічної діяльності, які безпосередньо впливають на приріст валового регіонального продукту в конкретному регіоні.

ВИСНОВКИ

1. Прямі іноземні інвестиції - це довгострокові інвестиції, здійснені підприємством або особою з однієї країни в підприємство іншої країни з наміром контролювати його діяльність і отримувати від цього прибуток. Процес прямого іноземного інвестування супроводжується надходженням технологічних, маркетингових і організаційних знань. ПІІ позитивно впливають на розвиток країн з перехідною економікою, оскільки допомагають вирішити проблему недостатності внутрішніх інвестиційних ресурсів для забезпечення економічного розвитку. Позитивні ефекти від залучення ПІІ залежать від рівня економічного і технологічного розвитку країни, інституційного середовища та видів економічної діяльності, куди спрямовується найбільший обсяг іноземних інвестицій.

2. Обсяг залучених ПІІ в економіку регіонів визначається інвестиційним кліматом на рівні країни, який формується під впливом інституційного середовища та умов ведення бізнесу, а також залежить від забезпеченості регіонів природними, фінансовими та людськими ресурсами, географічного розташування регіону відносно зовнішніх кордонів країни, особливостей промислового розвитку та секторальної структури економіки регіону. Приплив прямих іноземних інвестицій сприяє створенню робочих місць, передачі технологій, підвищенню рівня соціально-економічного розвитку регіонів. ПІІ спрямовуються переважно в найбільш розвинені регіони країни, що призводить до поглиблення регіональних диспропорцій.

3. Для дослідження впливу ПІІ на економіку регіонів України застосовують описові методи аналізу та економетричні методи. Описові методи охоплюють: аналіз динаміки капітальних інвестицій та ПІІ за регіонами; аналіз структури капітальних інвестицій та ПІІ за видами економічної діяльності за регіонами; оцінку ефективності інвестиційної діяльності в регіонах. Економетричні методи використовують для групування регіонів за показниками забезпеченості економіки інвестиційними ресурсами та з урахуванням показників результативності використання інвестицій, а також для

оцінки взаємозв'язку між ПІІ та економічним зростанням регіонів, виявлення залежності економічного зростання регіонів від галузевої структури ПІІ, визначення впливу чинників регіонального розвитку на інвестиційну привабливість економіки регіонів.

4. Регіони України характеризуються недостатністю внутрішніх інвестицій та зростаючою потребою у додаткових інвестиційних ресурсах. Для більшості регіонів України у 2017-2021 рр. характерною була позитивна динаміка обсягів ПІІ. Після початку повномасштабної війни, через загострення загроз фізичного знищення промислових підприємств та об'єктів інфраструктури, руйнування логістичних ланцюгів та істотне скорочення трудового потенціалу, інвестиційний клімат погіршився. Позитивна динаміка обсягів ПІІ в умовах воєнного стану спостерігалася лише у Вінницькій та Тернопільській областях, а найбільше скорочення залишків ПІІ у 2022 р. відбулося у Полтавській, Харківській та Запорізькій областях.

5. Регіони України відрізняються за галузевою структурою залишків ПІІ. Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області, які спеціалізуються на виготовленні сільськогосподарської продукції, мають найбільшу частку ПІІ в сільське господарство. У більшості регіонів України у структурі обсягів ПІІ переважають інвестиції у промисловість. Найбільша частка промисловості у накопичених ПІІ спостерігалася у 2022 р. у Запорізькій, Волинській, Полтавській, Житомирській, Закарпатській, Чернівецькій та Дніпропетровській областях. Київська, Львівська та Харківська області мають більш диверсифіковану структуру ПІІ, яка характеризується більшою часткою оптової та роздрібної торгівлі, транспортних послуг, інформаційної та телекомунікаційної діяльності, професійної, наукової та технічної діяльності порівняно з іншими регіонами. У структурі ПІІ Миколаївської та Одеської областей переважають інвестиції у транспорт, складське господарство, кур'єрську та поштову діяльність, що обумовлено розвиненістю логістичної інфраструктури та її комерційною привабливістю для іноземних інвесторів.

6. Найвищий рівень інвестиційної привабливості у 2021 р. спостерігався у Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Києві, про що свідчать найвищі показники забезпеченості внутрішніми та іноземними інвестиціями, ефективності використання промислового потенціалу. Група регіонів з високим рівнем інвестиційної привабливості включає Київську, Львівську, Запорізьку, Полтавську та Харківську області, які характеризуються значним промисловим потенціалом, високою інноваційною активністю підприємств, експортною орієнтованістю та найвищими залишками ПП в економіці. Водночас, для більшості регіонів України характерний невисокий рівень інвестиційної привабливості внаслідок низького рівня економічного розвитку, незабезпеченості внутрішніми інвестиціями, неефективного використання промислового потенціалу.

7. Сукупність факторів, що впливають на обсяг накопичених ПП, відрізняються за регіонами України. У зв'язку з цим при розробці стратегій регіонального розвитку у повоєнний період необхідно враховувати взаємозв'язок ПП з основними чинниками інвестиційної привабливості та розробляти відповідні заходи: у регіонах I групи - розвиток експортоорієнтованих видів економічної діяльності та інфраструктури оптової та роздрібної торгівлі; у регіонах II групи - збільшення ВРП та стимулювання внутрішніх інвестицій, підтримка експортоорієнтованих підприємств, розвиток переробної промисловості та мережі оптової та роздрібної торгівлі; у регіонах III групи - збільшення кількості зайнятих працівників на підприємствах і розвиток сільського господарства; у регіонах IV групи - розвиток переробної промисловості, стимулювання експорту та збільшення кількості зайнятого населення.

8. Загалом надходження ПП позитивно впливало на економічне зростання регіонів України упродовж 2017-2021 рр., проте структура іноземних інвестицій здійснювала різний вплив залежно від регіональних особливостей розвитку. В результаті регресійного аналізу виявлено прямий вплив залишків ПП у промисловості та в інформаційній та телекомунікаційній діяльності на

зміну ВРП регіонів I групи, пряму залежність ВРП регіонів II групи від залишків ПП у сільському господарстві, для регіонів III групи – залежність ВРП від ПП у промисловості, для регіонів IV групи - залежність ВРП від ПП в інформаційній і телекомунікаційній сфері. Отже, залучення ПП у зазначені види економічної діяльності за регіонами розглядається як основа створення точок економічного росту у період повоєнного відновлення. Тому, для пришвидшення економічного зростання регіонів України після завершення війни необхідно на державному рівні розробляти і впроваджувати заходи не лише для загального покращення інвестиційного клімату, а й для стимулювання іноземних інвестицій у ті види економічної діяльності, які безпосередньо впливають на приріст валового регіонального продукту в конкретному регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. OECD Benchmark Definition of Foreign Investment, 3rd edition. Paris, 1996. URL: <https://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/2090148.pdf>.
2. Karaszewski W. Bezporednie inwestycje zagraniczne: Polska na tle świata. Toruń: TNOiK Dom Organizatora, 2004. s. 20.
3. Moosa I. Foreign Direct Investment. Theory, Evidence and Practice. New York, 2002. URL: https://www.researchgate.net/publication/265453721_Foreign_Direct_Investment_Theory_Evidence_and_Practice.
4. Moran T. Foreign direct investment. London: John Wiley & Sons, 2012.
5. Hill C. W., Hult G. T. International Business: Competing in the Global Marketplace. NY: Cengage Learning, 2007.
6. Kukaj H., Ahmeti F. B. The Importance Of Foreign Direct Investments On Economic Development In Transitional Countries: A Case Study Of Kosovo. European Scientific Journal. 2016. Vol.12. No.7. URL: <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2016.v12n7p288>.
7. Latocha T. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Unii Europejskiej w świetle teorii rozwoju regionalnego i teorii lokalizacji. Studia Europejskie. 2005. №2. s. 45-66.
8. Narula R., Dunning J. H. Multinational enterprises, development and globalisation: Some clarifications and a research agenda. Oxford Development Studies. 2010. Vol. 38. P. 263-287.
9. Walenia A. Znaczenie inwestycji zagranicznych w rozwoju regionalnym Podkarpacia. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. 2011. Nr 180. s. 230-247.
10. Resmini L., Casi L. FDI and growth in Europe: the role of territorial capital. 52-nd Congress of the European Regional Science Association: "Regions in Motion - Breaking the Path", 21-25 August 2012, Bratislava, Slovakia, European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve.

11. Weresa M. A. Skutki inwestycji zagranicznych dla gospodarki kraju przyjmującego – doświadczenia Polski [w:] Rola inwestycji zagranicznych w gospodarce. Zeszyty BRE Bank-Case. 2002. nr 62. S. 7-12.
12. Pavlinek P. Regional Development Implications of Foreign Direct Investment in Central Europe. *European Urban and Regional Studies*. 2004. Vol. 11(1). P. 47–70.
13. Witkowska J. Bezporednie inwestycje zagraniczne a rynek pracy w kraju przyjmującym – aspekty teoretyczne. *Ekonomista*. 2000. nr 5.
14. Kysik-Uryszek A. Bezporednie inwestycje zagraniczne w gospodarce regionu – teoria i praktyka. Warszawa: Wydawnictwa Fachowe, 2010.
15. Jarus O. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a zatrudnienie w Polsce w latach 2003-2013. *Studia Ekonomiczne*. 2016. №292. S. 53-79.
16. Knapp A. Foreign direct investment strengthens Central and Eastern Europe's economies. URL: <https://wiiw.ac.at/foreign-direct-investment-strengthens-central-and-eastern-europe-s-economies-n-578.html>.
17. Baiashvili T., Gattini L. Impact of FDI on economic growth: The role of country income levels and institutional strength. *EIB Working Papers*. 2020. №02. <https://www.eib.org/en/publications/economics-working-paper-2020-02>.
18. Owusu-Nantwi V., Erickson C. Foreign direct investment and economic growth in South America. *Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 46 (2). pp. 383-398. <https://doi.org/10.1108/JES-11-2017-0323>.
19. Ercegovac D., Momčilović M., Račić Ž. The Impact of Macroeconomic Indicators and FDI Inflows on the Economic Growth. 6th EMAN Selected Papers. 2022. <https://doi.org/10.31410/EMAN.S.P.2022.1>.
20. Ozga M. Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na dysproporcje międzyregionalne w Polsce. *Equilibrium*. 2009. №2(3). S. 111-123.
21. Latocha T. Bezpośrednie inwestycje a rozwój regionalny w Polsce, [w:] W. Karaszewski (red.) *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2003. s. 347.

22. Warżała R. Regionalne zróżnicowanie aktywności kapitału zagranicznego, [w:] Z. Dach, A. Pollok (red.), *Gospodarka Polski po 15 latach transformacji*. Kraków: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 2005. s. 236–237.

23. Zakrzewska-Półtorak A. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w gospodarce regionu Dolnego Śląska. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*. 2006. №1124. S. 172-182.

24. Porter M.E. *The Competitive Advantage of Nations*. London: MacMillan, 1990. <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=189>.

25. Puchalska K. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w kontekście innowacyjności i modernizacji regionu. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*. 2010. №16. S. 348-359.

26. Antonescua D. Empirical analysis of foreign direct investments at NUTS 2 region, in European Union and Romania. 2nd International Conference 'Economic Scientific Research - Theoretical, Empirical and Practical Approaches', ESPERA 2014, 13-14 November 2014, Bucharest, Romania. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115002841>.

27. Jaworek M., Szałucka M., Karaszewski W. Limiting factors of foreign direct investment undertaken by Polish enterprises. *Journal of East-West Business*. 2019. Vol. 25 (3). P. 293-317.

28. Stawicka M. *Atrakcyjność inwestycyjna Polski*. Warszawa: CeDeWu, 2007. s. 91.

29. Kania M. Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na rozwój gospodarczy regionu na przykładzie opolszczyzny, [w:] *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w podnoszeniu konkurencyjności polskiej gospodarki* / W. Karaszewski (red.). Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005.

30. Kujawka M. Znaczenie bezpośrednich inwestycji zagranicznych dla rozwoju regionu (na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego), [w:] *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w podnoszeniu konkurencyjności polskiej gospodarki* / W. Karaszewski (red.). Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005.

31. Balicki M., Jaki A., Rojek T. Rola inwestycji zagranicznych w kreowaniu rozwoju systemu społeczno-gospodarczego. *Współczesne Problemy Zarządzania*. 2021. Vol. 9. № 1 (18). S. 7–16.
32. Heller J., Warżała R. Regionalne uwarunkowania napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski. *Ekonomista*. 2005. №6.
33. Derado D. and Horvatin D. Does FDI Mode of Entry Have an Impact on the Host Country's Labour Productivity? An Analysis of the EU Countries. *Ekonomski Vjesnik*. 2019. Vol. 32. P. 405–23.
34. UNCTAD: World Investment Report 1999. Foreign Direct Investment and Challenge of Development, New York and Geneva, UN 1999.
35. Reisen H., Soto M. Which Types of Capital Inflows Foster Developing Country Growth? *International Finance*. 2000. Vol. 4. No 1.
36. Pečarić M., Kusanović T., Jakovac P. The Determinants of FDI Sectoral Structure in the Central and East European EU Countries. *Economies*. 2021. Vol. 9(2). P. 66. <https://doi.org/10.3390/economies9020066>.
37. Petrakou, M., Bruno, R., & Phelps, N. The Impact of FDI and Financial Depth on EU Regional Growth: Income and Spatial Heterogeneity. *Economic and Business Review*. 2023. Vol. 25(3). P. 164-181. <https://doi.org/10.15458/2335-4216.1325>.
38. Mencinger J. The “Addiction” with FDI and Current Account Balance. ICER Working Papers 16-2008. Boston: ICER-International Centre for Economic Research, 2008.
39. Vissak T. and Roolaht T. The Negative Impact of Foreign Direct Investment on the Estonian Economy. *Problems of Economic Transition*. 2005. Vol. 48. P. 43–66.
40. Herzer D. How does foreign direct investment really affect developing countries' growth? IAI Discussion Papers. 2010. No. 207. Georg-August-Universität Göttingen, Ibero-America Institute for Economic Research (IAI), Göttingen. <http://hdl.handle.net/10419/57319>.

41. Бахур Н.В. Інвестиційне забезпечення розвитку регіонів України: проблеми та шляхи їх вирішення. Ефективна економіка. 2021. №7. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/87.pdf.

42. Гнідіна В.С. Особливості залучення прямих іноземних інвестицій в регіонах України. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/09/246.pdf>.

43. Сімків Л. Є., Потьомкіна Н. Ю. Особливості залучення іноземних інвестицій в регіонах України: проблеми та шляхи їх розв'язання. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 15. С. 404-408.

44. Парфенцева Н.О., Голубова Г.В., Самойленко А.І. Статистичне оцінювання та моделювання інвестиційної привабливості регіонів України. European scientific journal of Economic and Financial innovation. 2021. №2(8). С. 66-76.

45. Інвестиційна діяльність регіону в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз та напрями активізації [Текст]: монографія / Лугова М. С., Цимбалюк І. О., Павліха Н.В. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 242 с.

46. Семенов Г. А., Панкова М. О. Оцінка ефективності використання інвестицій у Запорізькому регіоні. Вісник НГУ. 2003. №2. С. 11-18.

47. Миценко І. М., Бабець І .Г. Трансформація системи управління зовнішньоекономічною та інвестиційною безпекою України в умовах глобалізації: монографія. Кропивницький: ЦНТУ, Поліграф-Сервіс, 2021. 464 с.

48. Демус А. Оцінка ефективності використання залучених прямих іноземних інвестицій в Одеський регіон. Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. 2014. № 8. С. 86-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_8_11.

49. Getzner M., Moroz S. Regional development and foreign direct investment in transition countries: a case-study for regions in Ukraine. Post-Communist Economies. 2020. Vol. 32(6). P. 813-832.

50. Капітальні інвестиції за регіонами (2010-2022). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/ioz/iozo_19_u.html.

51. Валовий регіональний продукт (2004-2021) з урахуванням перегляду даних платіжного балансу. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/vvp/kvartal_new/vrp/arh_vrp_u.html.

52. Прямі інвестиції в Україну: залишки за регіонами. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

53. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/oet/arh_oet2023_u.html.

54. Прямі інвестиції в Україну: залишки за видами економічної діяльності. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

55. Прямі інвестиції в Україну (інструменти участі в капіталі): залишки за регіонами за видами економічної діяльності. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

56. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/oet/arh_oet2023_u.html.

57. Обсяг реалізованої промислової продукції по регіонах. <https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/pr/tpo/prmo.html>.

58. Наукова та інноваційна діяльність України. https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.

59. Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання за регіонами (2010-2021). https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/roz_p.htm.

60. Рівень зайнятості населення по регіонах. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/rp/rp_reg/reg_u/arh_rzn_u.htm.